

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Sotsiaaltöö korralduse osakond

Reilika Hunt

**ASENDUSKODU KASVANDIKE OOTUSED
KASVATAJATELE SA ELVA PEREKODU
NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Kandela Õun, MA

Pärnu 2016

Soovitan suunata kaitsmisele

(juhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud "... "..... a.

TÜ Pärnu kolledžiosakonna juhataja

.....

(osakonna juhataja nimi ja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

..... (töö autori allkiri)

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Laste hoolekanne ja last mõjutavad tegurid	7
1.1. Ülevaade laste asendushooldusest	7
1.2. Lastekaitse ja ennetustöö olulisus	11
1.3. Lapse areng ja minakontseptsioon	16
1.4. Kiindumussuhte olulisus lapsele	18
1.5. Kasvukeskkond ja kasvatus	23
1.6. Asenduskodu kasvukeskkonnana ja kasvataja roll.....	28
2. Uurimus SA Elva Perekodu kasvandike ootustest kasvatajatele	33
2.1. SA Elva Perekodu ajalugu ja lühitutvustus	33
2.2. Uurimismetoodika, uurimuse läbiviimine ja valim	35
2.3. Ülevaade uurimistulemustest	37
2.3.1. Kasvandike üldine rahulolu elukorraldusega ning nende ootused kasvataja käitumisele ja isikuomadustele	37
2.3.2. Kasvatajatega läbisaamine ja usaldamise olulisus.....	40
2.3.3. Asjaolud, mis lihtsustavad ja raskendavad suhtlemist ning tekkivad konfliktolukorrad	42
2.3.4. Suhete olulisus kasvandikele ja nende suhted oma päritoluperega	44
2.3.5. Ekspertarvamus kasvandike ja kasvatajate vahelistest suhetest	46
2.3.6. Järeldused ja ettepanekud	53
Kokkuvõte	60
Viidatud allikad.....	63
Lisad.....	68
Lisa 1. Intervjuuküsimustik kasvandikele	68
Lisa 2. Intervjuuküsimustik juhatajale	69
Lisa 3. Intervjuuküsimustik kasvatajatele	70
Summary	71

SISSEJUHATUS

Tänapäeva ühiskonnas on palju lapsi, kellel pole vanemaid või kelle vanemad ei saa nende kasvatamisega hakkama. Eestis vastutavad vanemliku hoolitsuseta laste kasvatamise ja hoolitsemise eest kohalikud omavalitsused, pakkudes asenduskoduteenust. Kuna asenduskodu kasvandikel puudub vanemlik hoolitsus, siis on suhted asenduskodu kasvatajatega äärmiselt olulise tähtsusega, sest lapsepõlve suhted panevad arengule, heaolule ja tulevikusuhetele aluse. Lisaks teadmiste, oskuste ja haridusele on tähtis pakkuda kasvandikele ka armastust ja hoolt. Teema on aktuaalne, sest asenduskodu kasvandikud saavad ebapiisavalt individuaalset tähelepanu ja hoolt. Antud teemat on varasemalt vähe uuritud, kuid tegemist on olulise teemaga ja see võiks huvi pakkuda kogu ühiskonnale.

Antud lõputöös uuritakse asenduskodu kasvandike ootusi kasvatajatele. Autor valis antud teema eelkõige seetõttu, et see on huvipakkuv ja senini vähe uuritud. Autori arvates on antud teema olulise tähtsusega, sest see puudutab laste heaolu asutuses. Nagu öeldud, on suhted lapse arengus põhjapaneva tähtsusega, eriti vanemate hool ja vanematega tekkiv kiindumussuhe, kuid asutuses kasvades jääb sellest hoolet puudu. Lapsepõlvesuhted ja kogemused panevad aluse tulevikusuhetele ja iseseisvale toimetulemisele. On oluline, et lapsest kasvaks terve, positiivse ellusuhtumisega ja iseseisev täisväärtuslik inimene.

Antud töö eesmärgiks on välja selgitada, millised ootused on asenduskodu kasvandikel oma kasvatajatele, et kasvatajatele tagasiside andmise kaudu pareneksid kasvandike ja kasvatajate omavahelised suhted ning seeläbi kasvandike heaolu.

Järgnevalt tuuakse välja uurimisküsimused, millele läbiviidava uuringuga vastuseid otsitakse:

- Kuidas tajuvad kasvandikud ja kasvatajad omavahelisi suhteid, ning millest kasvandikud puudust tunnevad?
- Millised on kasvandike ja spetsialistide soovitusel ning ettepanekud kasvandike ja kasvatajate omavaheliste suhete parandamiseks?

Lõputöö eesmärgi saavutamiseks püstitatakse järgnevad uurimisülesanded:

- anda teoreetiline ülevaade asendushoolduse korraldamisest Eestis;
- tuua välja teoreetilised seisukohad kiindumussuhte ja kasvukeskkonna olulisusest lapse arengus;
- planeerida uuring ja moodustada valim;
- viia läbi intervjuud kasvandikega, mille kaudu välja selgitada, mida kasvandikud kasvatajatelt ootavad;
- viia läbi ekspertintervjuud, et tuua välja ekspertide nägemus kasvatajate ja kasvandike suhetest;
- teha kogutud andmetele tuginedes järeldused, millisena näevad kasvandikud suhteid oma kasvatajatega ja millised on nende ootused ning teha ettepanekud parendamiseks kasvandike ja kasvatajate suhteid.

Antud lõputöö teoreetilise osa keskmeks on kiindumussuhte teooria, mis ütleb, et kiindumussuhe mõjutab lapse arengut, tervist ja tulevikusuhteid. Kiindumussuhte teooria loojaks peetakse Briti psühhoanalüütikut John Bowlbyt, kelle kohaselt sünnib laps eelsoodumusega otsida ja kogeda lähedussuhet oma vanematega ja see panebki aluse kogu edasisele arengule.

Töö koostamisel on tuginetud mitmete erinevate autorite töödele, peamiselt aga: Siplane, A.; Brummer, M., Enckell, H., Crano, C.; Butterworth, G., Harris, M.; Kera, S.; Rass, S., Valvas, T., Visnapuu-Bernardt, P. Väljatoodud autorite teosed kajastavad lähedussuhte olulisust ning lapse arengut ja kasvukeskkonna mõju.

Antud töö koosneb kahest suuremast osast. Esimene peatükk avab teoreetilise käsitluse laste hoolekandest ja last mõjutavatest teguritest. Esimese peatüki alapeatükid annavad

ülevaate laste asendushoolduse korraldamisest, lastekaitsest ja ennetustööst; lapse arengust ja minakontseptsioonist; kiindumussuhte olulisusest; kasvukeskkonnast ja kasvatusest; asenduskodust kui kasvukeskkonnast ja kasvataja rollist. Teine peatükk kajastab uurimuse läbiviimist ning uurimistulemusi, nende analüüsi ja järeldusi koos ettepanekutega.

Et töö sisu paremini mõista selgitab töö autor, et sõna „kasvandik“ all peetakse silmas asenduskodus kasvavaid lapsi ja noori.

1. LASTE HOOLEKANNE JA LAST MÕJUTAVAD TEGURID

On möödunud rohkem kui 80 aastat sellest, kui laste psühholoogia uurijad täheldasid esimest korda, et laste areng, kes vanematest eraldati ja asutusse paigutati, pidurdus. Sellest hoolimata kasvab hetkel maailmas umbes 8 miljonit last laste hoolekandeaasutuses. Põhjuseid, miks lapsed asendushooldusele satuvad on erinevaid. Laialdane teadustöö näitab, et varajases eas lapse asutusse paigutamine tekitab kahju lapse arengule mitmetes valdkondades, kuid sellest hoolimata on asutusse paigutamine laialt levinud. Erilised kahjud on füüsilises kasvus, kognitiivsetes funktsioonides, närvisüsteemi arengus ja sotsiaal-psühholoogilises tervises. Eriti kõrgendatud on negatiivne mõju juhul, kui lapsed saavad asutuses vähe individuaalset hoolt ja kui hoolest ilmajäämine langeb kokku arenguliselt oluliste etappidega. Lootust annab see, kui lapsed paigutatakse peredesse, kus neil on võimalus taastuda. (Berens & Nelson, 2015) Järgnevad alapeatükid kirjeldavad asendushoolduse võimalusi, avavad institutsionaalse hoolduse kahjulikkuse mõju ning annavad ülevaate lapse arengut mõjutavatest teguritest.

1.1. Ülevaade laste asendushooldusest

Ilmselt ei oska keegi öelda, millal ja kus esimene asenduskodu asutati, kuid kindel on see, et vanemliku hoolitsuseta või orvuks jäänud laste eest on ühiskonnas alati hoolt kantud, et luua lastele selline kasvukeskkond, kus nad saaksid kasvada ja areneda, et saada iseseisvalt ühiskonnas ja seal olevate normidega hakkama. (Vooglaid, 1999, lk 51)

Lapse loomulikuks kasvu- ja arengukeskkonnaks on tema perekond. Et laps saaks kasvada oma loomulikus kasvu- ja arengukeskkonnas, on riigi kohustus vanemaid oma laste kasvatamisel toetada. Kui vanem või vanemad ei suuda ka riigi toetusega last

turvalises kasvu- ja arengukeskkonnas kasvatada, siis on riigi ülesandeks leida lapsele sobiv asendushoolduse vorm. Eestis on vanemliku hoolitsuseta jäänud laste asendushoolduseks neli varianti (Vanemliku hoolitsuseta..., 2014, lk 5):

- eestkostja määramine, kes kasvatab last enda peres;
- lapse hoolduslepingu alusel lapse hooldusperekonda paigutamine;
- asenduskodusse paigutamine;
- uude perre lapsendamine.

Lapse eraldamisel perekonnast võib laps sattuda laste turvakodusse ja lapsele on parim, kui ta paigutatakse turvakodust või veelgi parem, otse perest eraldamise järel hooldusperre. Turvakoduteenus on lühiajaliseks hoolduseks kriisiolukorras. Perekonnas hooldamise eeliseks on madalamad kulud ja äärmiselt tähtis on ka asjaolu, et kasuvanem on lapsele ja tema vanematele õige kasvatuse eeskuju. (Laste ja perede..., 2011, lk 46)

Ka uuringud tõendavad, et parim keskkond, kus areneda ja kasvada, on lapse jaoks tema perekond. Oluline on võimalikult paljudele lastele luua võimalus, et nad saaksid asutuse asemel kasvada perekonnas. Paraku näitab statistika, et vaid iga kolmas asendushooldusel olev laps elab eestkoste- või hooldusperes, ülejäänud asenduskodudes (Asenduskodu..., 2013, lk 11). Ka perekonnast eraldatud lapse puhul peab lähtuma eelkõige lapse huvidest ja vajadustest (Tammpuu, 2014, lk 38).

Asendushooldus tähendab lapse eest hoolitsemist väljaspool tema päritolu perekonda, kas ajutiselt või pikemaajaliselt. Asendushoolduse vajadus võib sõltuda mitmetest erinevatest põhjustest (Vanemliku hoolitsuseta..., 2014, lk 6):

- **lapsest tulenevatest põhjustest:** kui lapsel on probleemid ja ta vajab abi ja hoolitsust, mida kodus ei suudeta vajalikul määral osutada (näiteks kui lapsel on puue, tema tervis on vaimselt ja/või füüsiliselt kahjustunud);
- **vanematest tulenevatest põhjustest:** kui kohus piirab, peatab või võtab täielikult ära vanemalt hooldusõiguse või vanema surma korral või ei saada teistel asjaoludel last kasvatada (näiteks kui vanem on tagaotsitav, teadmata kadunud, kinnipidamisasutuses).

Vanemliku hoolitsuseta lastele, kellele asendusperekonda ei leita, on vajalik hooldamine hoolekandenasutuses. Hoolekandenasutuses elavad lapsed peredena ja igale lapsele

koostatakse individuaalne arengukava ning määratakse usalduskasvataja.

Asutuses kasvavad lapsed peaksid nägema ja tundma võimalikult peresarnast elu, tuleb panna rõhku sellele, et nad saaksid iseseisva eluga toimetulekuks teadmised ja oskused. Nagu kõigile teistele lastele, tuleb ka asutuses kasvavatele lastele tagada haridus, arstiabi, rehabilitatsioon, võimalus tegeleda oma huvidega ja palju muud, mis arenguks oluline. (Korp & Rääk, 2004, lk 90)

Eestis on asendushoolduse korraldamisel suurim roll kohalikel omavalitsustel, kes vastutavad perekonnast eraldatud lapse edasise elukoha, hooldamise ja kasvatamise eest, lähtudes seejuures sotsiaalhoolekade seadusest. Maavalitsuste ülesanneteks on teenuse rahastamise haldamine, järelevalve, riigisisese lapsendamise ettevalmistamine ja asenduskoduteenuse osutamiseks tegevusloa andmine. Riigi ülesandeks on asendushoolduse rahastamine riigi eelarvest. (Vanemliku hoolitsuseta..., 2014, lk 11)

Kui lapse vanematel pole lapse esindusõigust või lapse päritolu jääb selgusetuks, tuleb kohalikul omavalitsusel esitada lapse eestkostja määramiseks kohtule avaldus. Eestkostja leidmiseni on lapse eestkostjaks kohalik omavalitsus ise, ning kui eestkostjat ei leita, jääbki selleks kohalik omavalitsus. Kuna eestkostja on lapse seaduslik esindaja, on tal õigus ja kohustus hoolitseda lapse ja tema vara eest. Eestkostja määramine ning tema nõuded ja kohustused on sätestatud perekonnaseaduses ja ülesannete täitmise üle teostab järelevalvet kohus. (Vanemliku hoolitsuseta..., 2014, lk 11-13)

Kui eestkostjat ei leita, siis peab kohalik omavalitsus tegelema lapse asenduskodusse või perekonnas hooldamisele paigutamisega. Perekonnas hooldamiseks sõlmivad kohalik omavalitus ja hooldaja hoolduslepingu. Hooldajaks ei saa olla lapse lähisugulased, sest perekonnaseaduse kohaselt on neil kohustus last ülal pidada eestkoste kaudu. Last hooldada sooviva perekonna tingimused on sätestatud sotsiaalhoolekande seaduses ja nõuetele vastavust hindab kohalik omavalitsus. Ka asenduskoduteenuse osutamine lähtub sotsiaalhoolekande seadusest ning selle alusel kehtestatud sotsiaalministeeriumi määrustest. Maavanem või tema volitatud isik kontrollib maakonnas osutatavate sotsiaalteenuste kvaliteeti ning riigi eraldatud sihtotstarbelise raha kasutamist. (Vanemliku hoolitsuseta..., 2014, lk 11-13)

Sobiva asenduskoduteenuse osutaja leidmisel esitab kohalik omavalitus lapse elukohajärgsele maavanemale teenuse rahastamiseks taotluse, sõlmitakse kolmepoolne haldusleping asenduskoduteenuse osutaja, kohaliku omavalitsuse ja maavanema vahel. Asenduskoduteenust finantseeritakse riigieelarvest. Rahastamine toimub halduslepingu kohaselt esitatud arvetega maavalitsuste kaudu, samas võib maavanem rahastamisega seonduva üle anda kohalikule omavalitsusele. 2015. aastal oli teenuse hinnaks 795 eurot lapsele kuus ning alla 3-aastase või puudega lapsele 1230 eurot. Kui raha jääb üle, siis võib kohalik omavalitsus seda laste ja peredega seotud sotsiaalteenuste arendamiseks kasutada, et ennetada lapse asenduskoduteenusele paigutamist. (Vanemliku hoolitsuseta..., 2014, lk 13)

Lapsendamisega seonduvad asjaolud on reguleeritud perekonnaseaduses ja selle alusel kehtestatud sotsiaalministrimääruses. Lapsendamise otsustab kohus, kuid maavalitsused vastutavad Eestis uude perre lapsendamise ettevalmistamise eest ning hindavad lapsendajate sobivust. Välisriiki saab lapsendada vaid siis, kui Eestis pole võimalik vajalikul hulgal lapse eest hoolitseda. Välisriiki lapsendamist korraldab rahvusvahelise lapsendamise komisjon. (Vanemliku hoolitsuseta..., 2014, lk 13)

Enamik asenduskodusid on praeguseks moodustatud väiksemateks süsteemideks, kus lapsed saavad peredena elada. Paraku pole aga asendushooldusele suunatud laste arv vähenenud, pigem kasvanud. Riigi tähelepanu peregõhise asendushoolduse arendamisel on olnud vähene, tuleks olla aga järjepidev. Probleemiks on lisaks see, et vajaliku ettevalmistusega peredest jääb puudu, kes suudaks pakkuda ka suurema hooldusvajadusega lastele, näiteks puudega lapsed või ühe pere õed-vennad. Et peregõhine asendushoolduse arvukus kasvaks on vaja rohkem teadmisi vanemliku hoolitsuseta laste vajadustest ja peregõhise asendushoolduse võimalustest. (Tammpuu, 2015, lk 36)

Asenduskoduses rakendatav perevanemate süsteemi kasutatakse üha enam, et ära hoida kahjustavat mõju kasvandikele, mida tekitab kasvataja tööl käimine graafiku alusel. Paraku pole kindel, et perevanemasüsteemi rakendamine aitaks perevanema ja kasvandiku vahel lähedussidet tekitada, kuid perekonnas hooldamine annaks lähedussuhte tekkimiseks palju kindlama tõenäosuse. Kaasaegsetes peremajades elades võib probleemiks osutuda ka laste ülehooldamine, mis süvendab õpitud abitust. Nimelt ei

saa lapsed kaasa lüüa piisaval määral või üldse mitte igapäevatöodes, nagu näiteks aiatööd, nõude pesemine, loomade eest hoolitsemine jms. (Parve, 2010, lk 38)

Bolwby ja Vögtski kohaselt on lapsel vaja vanemaid, kellega tekivad lähedased ja turvalised suhted. Kui laps peab kasvama aga asutuses, tekivad suure tõenäosusega häired, näiteks nagu kiindumushäire ja hilisem antisotsiaalsus. (Laste ja perede..., 2011, lk 46) Seega on äärmiselt oluline, et asendushooldusel pakutakse lapsele võimalikult stabiilset kodu ja kasvatajaga kujuneks turvaline püsiv suhe. Vältida tuleks lapse asendushooldusel ümberpaigutamist, sest sel on kahjustav mõju. (Vanemliku hoolitsuseta..., 2014, lk 8)

Asendushoolduse valdkonna arendamiseks töötati 2014. aastal välja sotsiaalministeeriumis vanemliku hoolitsuseta laste asendushoolduse poliitika roheline raamat, mille kolm olulisemat eesmärki on: perepõhise asendushoolduse osatähtsuse kasv, asendushoolduse kvaliteedi suurendamine ning ettevalmistamine ja järelhooldus elluastunud noortele. Nende eesmärkide täitmine on tähtis asendushooldusel olevate laste õigusteks, heaoluks ja iseseisvas elus toimetulekuks. (Tamppuu, 2015, lk 36)

Asendushoolduse puhul tuleb lisaks lapse õiguste ja heaolu eest seismisele panna rõhku ka asendushoolduselt ellu astumisel, asendushoolduse valdkonda tuleb arendada terviklikult. Iseseisvalt elama hakkavad noored vajavad asenduskodust lahkumise ajal ja järel nõustamist ja tuge. Terviklikku arendamist on kirjeldatud Laste ja perede arengukavas 2012-2020. (Vanemliku hoolitsuseta..., 2014, lk 5)

Euroopa asendushoolduse standardites (Asendushoolduse..., 2004, lk 14-17) on ära toodud, et tähtis hoolekande etapp on ka asendushoolduselt lahkumine, mida tuleb põhjalikult planeerida. See põhineb suuresti lapse/nooruki individuaalsel juhtumiplaanil ja arengukaval. Lapse tagasiside asendushoolduse kvaliteedi osas on ääriselt oluline, et parandada asendushoolduse kvaliteeti.

1.2. Lastekaitse ja ennetustöö olulisus

Lapse õigustesse tuleb suhtuda sügavusega, laste õigused ei tähenda vaid paberil olevaid seadusi, vaid ka seda, et valitsusel on kohustus laste õigusi kaitsta ja nende eest seista

(Asendushoolduse..., 2004, lk 59). Oluline on näha last inimesena, kel nagu täiskasvanulgi on kõik tavapärased inimõigused, kel on oma vajadused ja tujud. Lapsed ei ole objektid, kes peavad alluma vaid käskudele ja keeldudele, oluline on lapse ja vanema vaheline vastastikune usaldus ja avatus. (Aru, Reinomägi & Pais, 2011, lk 18)

Lastekaitse näitab hoolimist ja see eeldab empaatiat, mis tähendab, et maailma tuleks osata näha läbi lapse silmade ja emotsioonide. Lastekaitse muutub pidevalt aja jooksul, seda juhib kogu ühiskond ja see pole universaalne, sest see sõltub ühiskonnast ja selle ühiskonna väärtustest. (Kolga, 2006, lk 34)

Laste õiguste tagamiseks ja asendushoolduse vältimiseks on oluline laiaulatuslik ennetustöö ja varajane sekkumine. Varajane sekkumine on kas ennetav või tagajärgede leevendamisega tegelev. Kuna varajane lapseiga on aju arenemisel määrava tähtsusega, siis on varajane sekkumine eriti oluline laste jaoks vanuses 0-3 kuud. Nimelt tekib sel vanuseperioodil ajus alusbaas, millele kõrgemaid funktsioone luua. Uurimuste põhjal võib väita, et lapse trauma ja hoolimatusel on inimese isiksuse arengule, tervisele ja heaolule jäädav mõju. Varajase sekkumise eesmärgiks on pakkuda lapsele tuge, et ta saaks areneda ning kasvada emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks inimeseks. (Luik, 2011, lk 20)

Kohalikud omavalitsused vastutavad perekonda toetava võrgustikutöö ja juhtumikorralduse eest, kuid paraku panustab riik ennetustöösse liiga vähe ning on pigem valmis tagajärgedega tegelemisele kulutama suuri summasid. Tegelikult peaks olema vastupidi. Ennetustöö vajalikkus seisneb selles, et toetada lapse kasvamist oma pere juures ja vähendada asendushoolduse vajadust. Olukorra üheks lahendusviisiks võiks olla kriisipere mõiste kasutuselevõtt, mis tähendab, et tuleks ühtselt paika panna, mis asjaoludel pere kriisipere nimekirja kantakse (näiteks vanema sõltuvushäired, lapse alaealiste komisjoni sattumine jne). Kui pere satub kriisipere nimekirja, tuleks koheselt tegelema hakata juhtumikorraldusega ning pakkuda perele abi ja tuge, et pere suudaks oma lapse ise üles kasvatada. (Parve, 2010, lk 37- 39)

Oluline on, et riik ja omavalitsused töötaksid välja ennetusmeetmed, mis lähtuvad lapse vajadustest, toetavad lapse ja tema kasvatajate suhteid ning toimetulekut. Ennetusmeetmed peavad olema kättesaadavad, õigeaegsed, efektiivsed ja positiivse mõjuga, sest ainult nii on nendest kasu. (Poopuu, 2014, lk 15)

Ennetustöös on olulisel kohal võrgustikutöö, mis peaks olema suunatud lapse sotsialiseerimisele ja lapsele tuleks luua arenguks võimalused, kasutades erinevaid toetusi ja teenuseid. Ennetustöös saab osaleda kogu perekond. Eestis on sekkumise aluseks juhtumitöö ja reageeritakse alles siis, kui olukord on juba kriitiline. Sekkumistöö on liialt juhtumikeskne, kus probleemi ei vaadelda sügavuti, mis lahenduseks on aga oluline. Rõhku tuleks panna riskiperede- ja laste aitamisele. Võrgustikutöö on äärmiselt tõhus võimalus, mida laste ja perede puhul rakendatakse. (Tamm, 2006, lk 45- 46)

Lastekaitseadus seisab selle eest, et lapse õigused ja heaolu oleks tagatud ning seda nii bioloogilises peres, eestkosteperes, hooldusperes või asenduskodus kasvades. Selleks ongi lastekaitseaduses selgelt välja toodud lapse õigused ja heaolu tagamise põhimõtted ning lastekaitse korraldamine. Lastekaitse puudutab kogu ühiskonda. (Poopuu, 2014, lk 14)

Lastekaitse eesmärk on igale lapsele vajalike kasvutingimuste loomine, kus tuleb tagada tervisest lähtuv elukoht ja toit, riided, haridus, kasvatus ja vanemate hool. Selle eesmärgi täitmisel on põhivastutajad vanemad. Paraku tuleb tõdeda, et hoolimata maailma pidevast kiirest arengust pole laste olukord kaugeltki kiita. (Müürsepp, 2006, lk 85)

Põhieesmärgiks lastekaitstes on toetada last pere toetamise kaudu, ning seega ongi oluline toetada perekonda, et vanemad suudaksid lapse eest vajalikul määral hoolitseda ja tagaksid arenemiseks hea kasvukeskkonna, andes edasi väärtusi ja teadmisi. Samuti on oluline, et vanemad oskaksid ressurssidega ümber käia. (Tamm, 2004, lk 25)

Lastekaitstes on kaks olulist mudelit: lapse päästmise mudel ning peresid toetav mudel. Lapse päästmise puhul on peamiseks eesmärgiks laps kahjustavast keskkonnast eraldada. Peresid toetava mudeli puhul on eesmärgiks peredele toe pakkumine, et aidata perel oma rolliga, lastele head kasvukeskkonda pakkuda, toime tulla. Mõlema mudeli puhul pannakse rõhku lapse kasvutingimuste hindamisele. (Kolga, 2006, lk 25) Metoodikal ja praktilisel peaks olema kaks sihti: vähendada kahju põhjustavaid sündmusi laste elus ja hoida keskkonda, milles nad üles kasvavad, turvalisena (Wolff, 1980, lk 195).

1. jaanuaril 2016. aastal jõustunud lastekaitseadus puudutab lastekaitsekorraldust, lapse huvidest lähtumist, perekonnast eraldatud lapse kaitset, last kasvatava ja lapsega töötava

isiku kohustusi, lasteasutuste tegevusega seotud nõudeid ning riikliku ja haldusjärelvalve teostamist lastekaitse seadusega sätestatud nõuete ja kohustuste täitmise üle. Uus lastekaitse seadus mõjutab ka asendushoolduse pakkujate tegevust ja asendushooldusel olevate laste õiguseid ja heaolu. (Vanemliku hoolitsuseta..., 2014, lk 7)

Lastekaitse seaduse koostamisel on lähtutud ÜRO lapse õiguste konventsioonist. ÜRO õiguste konventsiooni võib pidada lepinguks laste ja täiskasvanute ning laste ja valitsuse vahel. Oluline on siseriiklike seaduste vastavus ÜRO konventsioonile ja teistele rahvusvahelistele inimõiguste standarditele. (Lastekaitse..., 2014, lk 3) Lapse heaolu on seotud tema õigustega ja ÜRO konventsioon määratlebki lapse heaolu. Konventsioon ütleb, et riigi kohustus on last kaitsta, edendada tema õiguste põhimõtteid ja parandada nende olukorda. (Reinomägi & Sinisaar, 2014, lk 43)

ÜRO lapse õiguste konventsioonis, millega Eesti 1991. aastal ühines, on kirjas lapse rahvusvaheliselt tunnustatud õigused. Antud konventsiooniga ühinemine tähendab, et Eesti on kohustatud tagama oma territooriumil elavale lapsele rahvusvaheliselt tunnustatud õigused. Eesti Vabariigi lastekaitse seadus on siseriiklik dokument, kus käsitletakse lapse õigusi. Lastekaitsetöötajad teevad oma tööd lähtudes lastekaitse seadusest, perekonnaseadusest ja sotsiaalhoolekande seadusest. Lastekaitsetöötajatele suunatud abistavaid juhendeid võiks olla aga rohkem, sest eelnevalt nimetatud seadused ei anna paljudele igapäevases töös tekkivatele küsimustele ning see raskendab lastekaitsetöötajate tööd laste õiguste ja huvide kaitsmisel. (Korp & Rääk, 2004, lk 7-8)

ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhilised printsiibid on: lapse õigus elule ja arengule; tegutsemine lapse huvides; lapse kaasamine ja tema arvamusega arvestamine; lapse õigus ära kuulamisele ja arvamuse arvesse võtmisele lähtuvalt tema east ja küpsusest (Riisalo & Nikonov, 2013, lk 20).

Lastekaitse süsteem toimib omavalitsuste kaudu, see hõlmab lapse abi vajamise märkamist, sellest teatamist ja abi osutamist nii lapsele kui perele. Lapse õiguste kaitse põhiprintsiibid on (Tamm, 2004, lk 24):

- **lapse otsene kaitse**, mis tähendab professionaalset sekkumist ning lapse ja pere aitamist kindla plaani alusel. Vastutus lapse kaitsmise eest on esmajoonel riigil ja

omavalitsustel;

- **hoolitsus lapse eest** seisneb lapse õiguses pääseda ligi talle mõeldud toetustele ja teenustele. Vanemad vastutavad lapse kasvatamise ja hoolitsemise eest ning ühiskonna roll on vanemat toetada;
- **lapse osalus** tähendab lapse vabadust väljendada oma mõtteid ja arvamust, arvestada lapse individuaalsusega, huvidega ja kaasamisega otsustamisse.

Lapse õiguste kaitsel riiklikul tasandil on omased järgmised aspektid (Tamm, 2004, lk 25):

- lastekaitse tähendab iga lapse õiguste kaitsmist;
- iga laps on subjekt mitte objekt;
- lapse eest hoolitsevad vanemad ning lapse ja vanema vahel on usaldussuhe;
- seadused kaitsevad lapse vajadusi, õigusi ja huve;
- laps kasvab perekonnas või luuakse lapse kasvamiseks perekondlik mudel;
- lapse eraldamisel perekonnast peavad säilima lapse sidemed kodu ja bioloogilise perega, juhul kui see ei osuta lapsele kahjustavat mõju.

Eestis aitab laste õiguste eest seista ka lasteombudsman. Lasteombudsmani roll Eesti lastekaitstes on lahendada laste õigustega seonduvaid kaebusi ja samal ajal ka märgata erapooletu osapoolena süsteemi puudusi. Lasteombudsman vaatleb lastekaitsesüsteemi tervikuna ja on lastekaitsega tegelevate asutuste ja organisatsioonide koostöös oluline lüli. Kui töötatakse välja lapsi puudutavaid riiklikke ja valdkondlikke arengukavasid ja õigusakte, siis väljatöötamise käigus seisab Lasteombudsman laste õiguste eest. (Aru, Reinomägi & Pais, 2011, lk 17)

Lisaks on välja töötatud Laste ja pere arengukava 2012-2020, mis on suunatud kõigile Eestis elavatele lastele ja peredele, et nad saaksid kasvada turvalises ja inimsõbralikus elukeskkonnas. Laste ja pere arengukava 2012-2020 (Laste ja pere..., 2011, lk 7) peamiseks eesmärgiks on laste ja pere heaolu suurendamine ja elukvaliteedi tõstmine, et soodustada seeläbi laste sündide arvu.

1.3. Lapse areng ja minakontseptsioon

On palju erinevaid seletusi sõnale “areng”, kuid neid seob see, et igaüks neist räägib muutustest. Tasub märkimist, et iga muutus ei ole areng, muutus on liikumine kord üles, kord alla. Arenedes liigutakse stabiilselt tõusu poole ja võib öelda, et areng saadab inimest kogu elu. (Kera, 2004, lk 11)

Lapse arengut võib pidada omamoodi imeks, last ei saa arendada, aga talle on võimalik luua arenguks vajalikke eeldusi. Üheks arengu eelduseks on tegevus, tegevusi tuleks liigitada erinevalt, sest nii saab näha erinevaid külgi. Kui laps on muutunud jõulisemaks ja targemaks, kui ta oskab luua süsteeme, arusaamine läinud kiiremaks ja kõne selgemaks ja tekkinud on rohkem kindlust, siis võib öelda, et laps areneb. (Vooglaid, 1999, lk 17)

Lapse vaimseid võimeid mõjutab kogu kasvukeskkond, sealhulgas ka täiskasvanu suhtlemine lapsega, mitmed tegurid koos moodustavad arengukeskkonna. Lapse arengukeskkond on lapse lähim arengu tsoon. Isik, kes lapsega tegeleb, peab arvestama oma tegevusega ja seda vastavalt lapsele suunama. (Kera, 2004, lk 63) Iseloomu kujunemine, nagu ka füüsiline kasvamine, põhineb keskkonna ja organismi koosmõjul. Arenevat isiksust ja käitumismustreid mõjutavad elusündmused, keskkond, suhtlemine ja kultuur. (Wolff, 1989, lk 9-10)

Arengukeskkonnaks võib pidada elukeskkonda, kaaslaste gruppi ning perekonda, kes ongi lapse jaoks kõige tähtsam ning mõju avaldavam arengukeskkond. Lapse jaoks esmaseks arengukeskkonnaks on pere, hiljem hakkab lapsele mõju avaldama ka kodust väljapoole ulatuv keskkond ja eakaaslaste seltskond. (Perekonna..., 2009) Arengukeskkonnas olevatelt täiskasvanutelt, kellega suheldakse, õpitakse uusi teadmisi ja kogemusi. Oluline on nende täiskasvanute mõistvus, toetav suhtumine ja tugevustele rõhumine, et olla arenemisel toeks (Rannala, 2006, lk 58).

Lapse tulevase arengu määrab ära varane lapseiga, sest kolmanda eluaasta lõpuks kujuneb lapsel välja isiksus (Kera, 2004, lk 33). Laps õpib maailma tundma väikeste sammudega ja koos sellega hakkab arenema ka lapse minakontseptsioon. Kuna arenemine toimub teistega suhtlemise ja seotuse kaudu, siis kujuneb ka minapilt arengukeskkonnaga vastasmõjus. Teoreetikute arvamuse kohaselt kujuneb kujutlus enesest selle põhjal, mida teised meist arvavad. On oluline tunda end armastatuna, sest see aitab tunda end

väärtuslikuna ja tekitab positiivset enesehinnangut. Lapse minakogemust mõjutavad mitmed tegurid. U. Bronfenbrenneri loodud arenguökoloogilise paradigma kohaselt areneb inimene kogu elu ja arengut tuleks vaadelda kui inimese ja tema kasvukeskkonna omavahelist sobitumist. Seda sobitumist mõjutavad ka teised keskkonnad koos oma muutuvate suhetega. (Tiko, 2006, lk 130)

Inimese lähikeskkonnaks on mikrokeskkond, kus on oluline see, mida arenev inimene kindlas valdkonnas kogeb. Lapsepõlves on äärmiselt oluline, et positiivsed ja negatiivsed tunded oleks tasakaalus, kuna see aitab positiivse enesehinnangu kujunemisele kaasa, emotsionaalsetel sündmustel on oluline roll mina pildi kujunemisel. Mikrokeskkonnaks on kodu ja pere, mis on lapse jaoks algul ainsaks ja edaspidi peamiseks mikrosüsteemiks ning seetõttu arengus oluline. Mikrokeskkonda kuulub näiteks pere toimetulek, omavahelised suhted, samuti ka materiaalne pool. (Tiko, 2006, lk 130-131)

Lisaks esmavajadustele (toit, uni, liikumine jms) on olulised ka hingelised vajadused (tunnustusvajadus, kuuluvusvajadus jms). Lapsel on vaja pidevalt kinnitust, et teda armastatakse ja vajatakse ning teda ei jäeta üksi. (Vooglaid, 1999, lk 10) Laps vajab oma kõigil arenguetappidel tunnet, et ta on väärtuslik ja armastusväärne (Mikkonen, Posti & Vuorinen, 1995, lk 111).

Psühholoogide sõnul seostub iga uus arenguetapp kindlate tunnete ja meeleoludega, näiteks uudishimu, trots, üksindus, tüdimus, armastusevajadus jms (Hoffman, 2003, lk 18). Aju areng on seotud suhete kvaliteediga varajases lapsepõlves, eriti oluline on aju arengule kolm esimest eluaastat, seda asjaolu on tõendanud paljud arengupsühholoogia-alased uuringud. Et lapse aju saaks normaalselt areneda, on oluline kogeda kindlaid ja lähedasi emotsionaalseid suhteid, mis omakorda aitavad tulevikus kujundada usalduslikke ja terveid suhteid. Lapsele emotsionaalse tähelepanu osutamise puudumine mõjub aju arengule pidurdavalt ning võib tekitada mitmeid neurobioloogilisi kahjustusi, mis omakorda avaldab kahjulikku mõju täisväärtuslikule elu elamisele, suhetele, õppimisele ning võimekusele. (Vanemliku hoolitsuseta..., 2014, lk 33) Laps võib muutuda minakeskseks, mis tähendab seda, et laps tõstab end pidevalt esile, räägib enamasti endast ja teistesse suhtub kriitiliselt, rääkides nende vigadest ja vajaka jäämistest. Minakesksust tekitavad puudujäägid suhetes ja suhtlemise puudulikkus varajases lapseas ning see jääb sageli inimesele kogu eluks. (Kera, 2004, lk 94)

Kui täiskasvanud ei suhtle lapsega piisavalt, siis pidurdab see lapse arengut ja tal on raske õppida end väljendama ja oma mõtteid avaldama (Kera, 2004, lk 61). Oluline on, et varajases lapseas ei jääks valmisolekute kujunemiseks vajalikke arenguetappe vahele, muidu võib juhtuda, et lapsel ei teki vajalikke seoseid ja edasises elus on raske toime tulla (Vooglaid, 1999, lk 45). Laps õpib enda käitumist reguleerima ja nii püüab laps probleemidega hakkama saada. Seetõttu on varajane areng ja lapsepõlve kogemused olulised, sest need panevad eneseregulatsiooni loomisele aluse. (Mikkonen, Posti & Vuorinen, 1995, lk 49)

Lapse arengutaseme hindamiseks on mitmeid komponente (Vooglaid, 1999, lk 49): füüsiline ja vaimne võimekus, tervis, intellekt, emotsionaalne tasakaal, süsteemitunnetus, rollid ja positsioon nendes, haridustase, ning lisaks on arengutaseme hindamisel oluline olla kindel, et lapse enesehinnang oleks adekvaatne ehk lapsel ei oleks ala- ega üleväärsuskompleksi või muid häireid.

1.4. Kiindumussuhte olulisus lapsele

Põhjus, miks laste ja vanemate suhteid üha enam uurima ja analüüsima hakatud on selles, et kiindumussuhe, mille laps saab, mõjutab teda terve elu. See, kuidas vanemad lapse eest hoolitsevad, kas tingimusteta armastades või vastupidi ükskõiksusega, mõjutab lapse isiksuse arengut ja tuleviku minapilti (Rass, Valvas & Visnapuu-Bernadt, 2012, lk 3).

Rääkides lastest, kellel puudub vanemlik hool, on üsna võimatu mitte arvestada kiindumussuhte teooriaga. Teooria alged on pärit II Maailmasõja ajal tehtud avastustest, kus märgati, et lapsed, kes jäid ilma vanemast muutusid toitja kaotuse tõttu rahututeks, kuid jälgimisel märgati, et hoolimata vanema äraolekust, naudidvad nad ka võõraste tähelepanu ja hoolitsust ning see näitab, et lapse suhe vanemaga ei põhine ainult toitmisele. (Siplane, 2006, lk 21)

Kiindumussuhte teooria loojaks peetakse Briti psühhoanalüütikut John Bowlbyt, arvatakse, et tema loodud kiindumussuhte teooria on arengus üks olulisemaid kontseptsioone. J. Bowlby soovis saada lastepsühhiaatriks ja töötades hakkas talle huvi pakkuma see, milline mõju on keskkonnal laste psühhotraumade kujunemises, ta juhtis

tähelepanu sellele, et laste eraldamine vanematest on lapse arengule kahjulik. (Rass, Valvas & Visnapuu-Bernadt, 2012, lk 3-4)

Bowlby kohaselt sünnib laps maailma eelsoodumusega otsida lähedust ja luua lähedane suhe täiskasvanuga, millele toetubki lapse edasine areng. Teoreetik uskus, et vaimse tervise heaolu eeldus on see, kui imiku ja väikelapsees on laps oma emaga lähedases mõlemale naudingut pakkuvas suhtes või siis stabiilse ema asendajaga. (Siplane, 2006, lk 22)

Bowlby kiindumussuhte teooria põhiaspektiks on see, et ema on lapse jaoks turvaline pelgupaik, kuhu saab alati tagasi pöörduda, et saada taas kindlustunnet. Turvalisus- ja kindlustunnet pakub lapsele see, kui ema ja lapse vahel on emotsionaalne seotus. (Butterworth & Harris, 2002, lk 45)

Kiindumussuhte teooria teine arenguperiood algas 70.-ndatel, kui Mary Ainsworth tõestas uuringuga, et lapse käitumise põhjal on võimalik teha järeldusi tema kiindumussuhte turvalisuse või kaitsetuse kohta. Hetkel on käsil kiindumussuhte teooria kolmas periood, millega on seotud juba rohkem uurijaid (näiteks M. Main, P. Fonagy). Mary Main on välja töötanud täiskasvanu kiindumust hindava uurimusmeetodi, mis osutab, et see, milline oli täiskasvanu enda lapsepõlve kiindumussuhe, on seoses täiskasvanu võimega moodustada oma lapsega hea kiindumussuhe. (Rass et al., 2012, lk 3-4)

Väikelaste arengupsühholoogia ja psühhiaatria valdkonnas tehtud uuringute kohaselt on lapse psüühilise arengu jaoks äärmiselt oluline inimeste vaheline vastastikmõju ja selle mõju olemust aitabki kiindumussuhte teooria mõista. Kiindumussuhe on lähedane emotsionaalne side imiku ja vanema vahel. Imiku jaoks hakkab see emotsionaalne side arenema mõne kuu vanuses, kuid vanema jaoks juba raseduse ajal. Turvaline kiindumussuhe loob usalduse ja kaitse, mis aitab lapsel hoida sisemist tasakaalu ja aitab lapsel mõista, et hirm ja ebakindlustunne on ajutine seisund. (Rass et al., 2012, lk 4-5)

Varajases kiindumussuhtes on alguses oluline vaid üks kindel isik, kelleks on tavaliselt see, kes lapse eest hoolitseb. Kõigepealt luuakse side harilikult emaga, aga siiski võib laps luua kiindumussuhte ka teiste pereliikmetega. (Rass, Valvas & Visnapuu-Bernadt, 2012, lk 4-5) Seotussuhted kujunevad teiste perekonnaliikmetega suurema tõenäosusega

siis, kuid nad osalevad imiku eest hoolitsemisel (Butterworth & Harris, 2002, lk 155). Seotussuhe põhineb võimel luua oluliste inimestega püsivaid, tähenduslikke ja emotsionaalseid suhteid (Butterworth & Harris, 2002, lk 152).

J. Bowlby teooria kohaselt avaldab emast eemalolek imiku käitumisele negatiivset mõju. Ema eemaldudes hakkab imik algul protestima, mis hiljem läheb üle meeleheiteks. Kui ema on imikust pikalt eemal, siis tekib imiku käitumises võõrandumine ja kui ema naaseb, jääb imik passiivseks. (Kera, 2004, lk 88-89) Emast lahusolemine mõjub lapse psüühikale, see tekitab ema kaotamishirmu ja sealt edasi ka viha (Brummer, Enckell & Grano, 2007, lk 26). Lapse reaktsioon vanemast lahutamisele ja käitumine vanemaga taaskohtumisel näitavad kiindumussuhte kvaliteeti (Rass et al., 2012, lk 4-5).

James Robertson on uurinud kahe- ja kolmeaastaste laste käitumist. Selgus, et kui laps viidi kodust võõrasse keskkonda võõraste keskele, muutusid lapsed rahututeks ja nad olid pinges. Kui lapsed viidi taas koju, siis oli kaks varianti, kas klammerdumine ema külge või vastupidi, suhtuti emasse kaugenevalt. Kui oli võimalus, et laps peaks uuesti kodust võõrasse keskkonda minema, siis tekitas see lapses stressi. II Maailmasõja järel täheldas Jevgenia Ginzburg, kes õpetas GULAG-is (sunnitöölaager) vanematest eraldatud lapsi, et need lapsed, kel oli säilinud mingigi kontakt oma emaga, olid õpivõimelisemad kui teised lapsed. GULAG-is lahutati laps vanematest kohe pärast sündi, ning nad pidid kasvama keskkonnas, kus neid ei hellitatud ega pööratud mingitki tähelepanu, see põhjustas lapsele tugeva vaimse alaarengu. (Siplane, 2006, lk 21- 22)

Dr Marcel Geber uuris 1958. aastal Ugandas 308 imikut, kes kasvasid turvalises kiindumussuhtes. Sealses kultuuris kanti beebisid kandelinas, neid imetati regulaarselt ja laps magas vanema juures. Euroopas kasvatati beebisid aga distantse hoidva stiili kohaselt, kus tegevused toimusid graafiku alusel, beebisid toideti pudelist kindlatel aegadel, nad magasid oma voodis, neid ei kantud lina sees ja neil lasti end tühjaks nutta. Uuringust selgus, et turvalise kiindumussuhte osaliseks saanud Uganda beebid ilmutasid võrreldes Euroopa beebidega esimesel eluaastal varaküpsset motoorset ja intellektuaalset arengut. (Sears & Sears, 2007, lk 24)

Lapse üks põhilisemaid vajadusi on tunda end turvaliselt. Esimesed kogemused on füüsiline turvalisus, toit ja soojus, kuid laps vajab ka hingelist turvalisust. Lapse arenguks on äärmiselt olulised armastus ja stabiilsed suhted perekonnas, siinjuures ka

tasakaalustatult vabadus ja piirid. (Almann, 2007, lk 1) Turvaline kiindumussuhe pole mitte ainult beebi imetamine, süles hoidmine või tema lähedal magamine, vaid see tähendab seda, et vastatakse oma lapse vajadustele tundlikkusega (Sears & Sears, 2007, lk 18).

Harlow McGaugh Thompson testis teooria väidet, et tänu sellele, et ema rahuldab lapse esmavajadusi, tekib ema ja lapse vahel seotussuhe. Harlow osutas, et emad mitte ainult ei rahulda lapse esmaseid vajadusi, vaid pakuvad ka hellust. Harlow uuris emaliku hoole puudumise mõju väikeste reesusahvide peal, keda kasvatati isolatsioonis. Tulemuseks oli see, et täiskasvanuna oli neil suuri raskusi sotsiaalsete suhete loomisel ning tulevikus said neist halvasti toimetulevad vanemad. Harlow leidis, et ema armastus ja seotus oma lapsega on oluline, sest see aitab kaasa usalduse tekkimisele, mis annab lapsele kindluse, et luua eakaaslastega sotsiaalseid suhteid. (Butterworth & Harris, 2002, lk 47- 48)

Kui beebi siia ilma sünnib on elu tema jaoks täiesti uus ja võõras ning ema ülesandeks on olla tema õpetajaks ja suunajaks eluga kohanemisel. Ema on beebile elu tõlgendajaks, näidates, et nälja kustutab söömine, et külmale järgneb soe, ja et parem olla lõdvestunud kui pinges. Ema mitte ainult ei rahulda beebi füüsilisi ja hingelisi vajadusi, vaid aitab tal ka maailmas orienteeruda. (Sears & Sears, 2007, lk 20)

Väikelapsel kujuneb valmisolek, kuidas täiskasvanuga kontakteeruda ja see on kasvatamise üheks eelduseks. Imik õpib teistega kontakti saavutama ja tal tekib selle kontakti järele vajadus. Selline eeldus saab avalduda siis, kui täiskasvanu suhtlemine lapsega on pidev ja emotsionaalne. Positiivsed emotsioonid annavad lapsele kiindumus- ja kindlustunde, mis julgustavad last ümbrust tundma õppima ja aktiivselt ka teistega kontakti looma. (Kera, 2004, lk 32-33)

Beebi on väga tundlik, ta reageerib vanemate emotsioonidele, ta jälgib vanematega koosolemist erinevates suhtlussituatsioonides ning ta tajub ära, kas suhtlus on mõlemapoolne ja harmooniline või hoopis kauge ja näitlik. Nii laps kui vanem mõjutavad teineteist ja samuti säilitavad mõlemad mälestuse teisest ja temaga seonduva ootuse, see omakorda mõjutab edasist käitumist. (Brummer, Enckell & Grano, 2007, lk 19-20)

See, milliseks kujuneb vanemliku hoolitsuse viis laste varajastel eluaastatel, mõjutab nende iseloomu täiskasvanuna (Sears ja Sears, 2007, lk 9). Äärmiselt olulised on lapse

kolm esimest eluaastat, sest areng sel perioodil on kiire ja intensiivne ning seda, mis neil aastatel toimub, on hiljem raske muuta, seega on sel perioodil suhtlemisel eriti suur tähtsus lapse elus. (Kera, 2004, lk 88)

Turvaline seotussuhe paneb tegelikult aluse kogu arenguetappidele. Bowlby kohaselt viivad puudulikud või katkenud seotussuhted isiksuse ja vaimse tervise probleemideni. (Butterworth & Harris, 2002, lk 49). Turvalises kiindumussuhtes kasvavad beebid on tervemad nii vaimselt kui ka füüsiliselt, nad on targemad ja kasvavad jõudsalt. Nad arenevad hästi nii emotsionaalselt, intellektuaalselt kui ka füüsiliselt. (Sears & Sears, 2007, lk 27) Laps õpib läheduse kaudu emaga tundma talle omaseid tunnuseid. Bowlby peab ema ja lapse suhte kvaliteeti oluliseks, sest kui laps tunneb end emaga turvaliselt, siis on lapse tahe uute asjade avastamiseks ja tundmaõppimiseks suurem. (Butterworth & Harris 2002, lk 153-155)

Beebi on alates sündimisest peale sõltuv sellest, et keegi hoolitseks tema eest. Kui beebi jaoks on hoolitsus piisav, siis arendab see beebi võimet juhtida oma tundeid, ta arendab oma eneseregulatsiooni. Kui beebil jääb hoolitsusest aga puudu, siis on eneseregulatsiooni arengus raskusi ja hoolimatus ohustab beebi võimet kasutada oma meelt. (Brummer, Enckell & Grano, 2007, lk 20) Puudulik kiindumussuhe lapsepõlves kandub edasi ka täiskasvanuikka, kus suhete loomine on raskendatud (Siplane, 2006, lk 22).

Kui lapsel puudub turvatunne, eriti tema esimestel eluaastatel, siis põhjustab see palju kahju, lapse emotsioonid näruvad. Kuna laps pole saanud osa empaatiavõimest, siis on lapse taju häirunud nii enda, kui ka teiste käitumise mõistmisel ja see omakorda tekitab valesti mõistmisi. Täiskasvanu mitte reageerimine suhtlemisel tekitab lapses pingeid, hirmu, alandust ja laps muutub kinniseks ning tekib hirm väljendamise ees. Aja jooksul tekib negatiivne ja eitav suhtumine. (Kera, 2004, lk 109-110)

Ebapiisav seotussuhe ja vanematest eemaldamine võib kaasa tuua mitmeid negatiivseid tagajärgi. Poisslapse puhul näiteks võib see mõju avaldada ebakindluse näol koolis ja käitumine võib muutuda teiste vastu agressiivseks. Tütarlapse puhul, kes on ebakindlalt kiindunud võib avalduda see teistest sõltuv olemisega. (Butterworth & Harris, 2002, lk 155)

Niisiis võib tuginedes kirjanduslikele tõenditele (Stafford, L. Kuh, R. Gale, Mishra, & Richards, 2015) väita, et arengut ja vaimset tervist mõjutab tugevalt vanemlik hoolitsus, mida kinnitab ka kiindumussuhte teooria. Imikutel, kel on vanematega kindel ja lähedane suhe, on väikesem risk psühholoogilisteks häireteks, seejuures on oluline on ka läbisaamine isaga, mitte ainult emaga. Teoretiseeritakse, et kindel vanemlik hool soosib sotsiaal- ja neurokognitiivset arengut, edasikanduvalt ka täiskasvanu eas. Omavahelised suhted, sotsiaalne tugi ja tugev sotsiaalne suhtlusvõrgustik on olulised tegurid, mis soosivad positiivset vaimset heaolu. Tugev kiindumus, mis laps tunneb oma peamise hooldaja vastu, omab suurt rolli tuleviku suhetes.

1.5. Kasvukeskkond ja kasvatus

Kirjandus, mis kajastab varajast lapsepõlve, osutab vajadusele panna rõhku lapse ja vanema vahelisele suhtele, lapse kasvatamisele. Kasvatamisel on palju olulisi tegureid, kuid esimestel aastatel on olulisim vanema hoolivus lapse suhtes. (Thomlison, 2003, lk 561). Varajases lapsepõlves kogetud kvaliteetne kasvatus võib panna aluse lapse õppimisele kogu tema elu vältel (Mahon, 2002, lk 1-2).

Lapse heaolu mõjutab nii pere, kui teda ümbritsev keskkond. Lapse jaoks on suureks heaoluteguriks peres valitsevad head suhted ja elukvaliteet. Nii perekond kui kasvukeskkond kujundavad koosmõjus hea lapsepõlve. (Tulva & Viiralt, 2006, lk 17) Inglise filosoofi John Locke arvamuse kohaselt on laps sündides „puhas leht“ ja talle iseloomulik kujuneb elus kogemuse kaudu, seega on laps keskkonna mõjudele äärmiselt vastuvõtlik (Butterworth & Harris, 2002, lk 20).

Inimese arengut ja arengukeskkonda pole võimalik eraldi vaadelda, need käivad kokku, sest keskkonnal on arengule suur mõju. Kui arengukeskkonda vahetada, siis võib see kaasa tuua käitumise muutumise, ning nii ei saa arengut vaadelda kui lihtsalt uute käitumisviiside omandamist, vaid ka kui kohanemist uue keskkonna ja sealsete nõuetega. (Tiko, 2004, lk 9)

Inimene õpib elamist kogu elu, juba lapsepõlves kujunevad käitumis- ja toimetulekumustrid. Lapse jaoks on oluline tunda stabiilsust ja kindlust, tunnetada piire ning hästi toimivat perekonda enda ümber. Lapse subjektiivne heaolu põhineb turvalisel igapäevaelul, kus on head suhted. Turvalisus ja õnnelikkus on elukvaliteedis olulised

elemendid. Rolli mängivad lähedussuhted, eneseteostamise võimalused ja enesetunne, seega võib öelda, et hea lapsepõlv kujuneb lapse ja kasvukeskkonna vastastikmõjul. (Tulva & Viiralt, 2006, lk 8)

Lapse heaolu on seotud täiskasvanu rahuloluga. Kasvukeskkonnas on oluline selle suutlikkus tagada lapse esmavajadused ning hoolimine, armastus- ja turvatunne. Laps vajab teadmist, et ta kuulub kuhugi. Nende tegurite põhjal võib öelda, et laste heaolusse saavad panustada vanemad heade suhete ja kodu loomisega. (Haugas, 2008, lk 3)

Kogu ajaloo vältel on perekonnale omaseks peetud mitmeid olulisi sotsiaalseid funktsioone, millest tähtsaim ongi lastele sobiva kasvukeskkonna loomine ja seda nii materiaalses kui mittemateriaalses mõttes. Oluline roll on ka sotsialiseerimise funktsioon, läbi mille perekond kujundab lapse sotsiaalseid oskusi ning kannab edasi rahvuslikke kultuuritraditsioone ja väärtusi. Lapsevanema ja perekonna ülesandeks on lapsest inimene ja kodanik kasvatada. (Hansson, 2006, lk 5-7)

Inimese eksistents on võimalik vaid sotsiaalses ümbruses ning arenemiseks on vaja sotsiaalseid tingimusi. Sotsiaalne ümbrus moodustub inimestevahelistest suhetest oma käitumisnormide ja tavade ning tegevustest, näiteks töö, õppimine, mäng. Lapse areng sisaldab füüsilist ja vaimset arengut, aga lisaks nendele ka sotsiaalset arengut. Inimese arengus on sotsiaalne valdkond seotud protsessiga, milleks on sotsialiseerumine: protsess, kus laps võtab omaks sotsiaalse keskkonna ning kohaneb sealsete normidega, õpib seal elama ja osalema. (Kera, 2004, lk 7)

Inimese sotsialiseerumist suunavad näiteks perekond, õpetajad, eakaaslased, õiguskaitsejäd, meedia ja sotsialiseerumine on kõigi nende koosmõju tulemus. Asenduskodu puhul aga perekonna roll sotsialiseerimise suunajana kaob, see asendub eakaaslastega. Sotsialiseerumise tulemust mõjutab suunajate mõjukus ja mõju avaldamise kestus. (Siplane, 2006, lk 23)

Bronfenbrenneri ökoloogiliste süsteemide teooria kohaselt areneb ja sotsialiseerub laps teda ümbritsevas keskkonnas toimivate suhtevoõrgustike kontekstis. Järgnevalt tuuakse välja selle keskkonna neli tasandit, mis last mõjutavad (Hansson, 2006, lk 19-20):

- **mikrosüsteem**, mis on lapse lähim tasand, kuhu kuuluvad näiteks pere, lähisugulased, sõbrad, kool;

- **mesosüsteem** on tasand, mille moodustavad last ümbritsevate mikrosüsteemide seosed, näiteks vanema ja lasteaia koostöö, sugulaste võrgustik;
- **eksosüsteem** on laiem sotsiaalne süsteem, kus lapsel pole aktiivset rolli, kuid ta tunnetab negatiivseid ja positiivseid mõjusid. Näiteks vanemate töökohad, kus töögraafik avaldab lapse igapäeva elule mõju;
- **makrosüsteem** hõlmab seadusi, ühiskonna väärtussüsteemi, majandust. Näiteks ühiskond, kes väärtustatakse laste kasvatamist ja toetamist, leiab vahendeid, et oma poolt toetada.

Ühiskonna mikromudelit esindab perekond, kus laps puutub vahetult pereliikmetega kokku. Soodsalt psühholoogilise õhkkonnaga pere võimaldab lapsel raskusteta kohaneda vastuolulise sotsiaalsete suhete maailmaga. Kui lapsel on aga raske maailmaga kohaneda, siis võib tekkida võõrandumist ja hälbeid. Lisaks pere omavahelistele suhetele avaldab lapse ellusuhtumisele mõju ka pere suhtumine ümbritsevasse elu, pere on lapsele eeskujuks. (Kera, 2004, lk 80) Kasvukeskkonnas, kus puudub vastastikune armastus ja hool, kus lapsel on ebaturvaline, kus arengut kahjustavad tegurid jäetakse tähelepanuta ja kus laps ei tunne end vajalikuna, ei ole suuteline looma lapse arenemiseks vajalike tingimusi. (Hansson, 2006, lk 65)

Uuringute põhjal võib väita, et lapse kasvukeskkond määrab olulisel määral lapse edasised väljavaated. On kindlaks tehtud, et raske lapsepõlvega täiskasvanud võivad suurema tõenäosusega olla vägivaldsed, antisotsiaalsed, madalama intellektuaalse võimekuse ja haridustasemega, omada vaimse ja füüsilise tervise probleeme, samuti tulla majanduslikult halvemini toime. (Laste ja pere..., 2011, lk 7)

Perekond ja kodu on oluline osa last ümbritsevast sotsiaalsest keskkonnast. Pereliikmed kujundavad kodu ja kodu kasvatuses lapsi. Kodu ja perekond annab lapsele palju, mida täiskasvanuna on peaaegu võimatu muuta. Seega võibki öelda, et sotsiaalsest keskkonnast tervikuna sõltub lapse arusaam elust, väärtushinnangud ja suhtumine. (Hansson, 2006, lk 29) Ebasoodsas keskkonnas kasvava lapse tunded, emotsioonid ja sotsialiseerumine häiruvad, mis tekitab tulevikus probleeme. Samuti on oluline teada, et puudused kanduvad ühelt põlvelt teisele üle, kui tekkinud probleeme ei suudeta lahendada. (Tikerpuu & Tulva, 1998, lk 12)

Oluline on ebasoodsas kasvukeskkonnas kasvavaid lapsi märgata ja sekkuda võimalikult kiiresti, sest mida kauem laps kahjustavas keskkonnas kasvab, seda rohkem see last kahjustab. Ebasoodsas kasvukeskkonnas kasvavat last võib nimetada ka riskilapseks. Parve (2014, lk 50) on öelnud, et: „Mõiste "riskilaps" üks tõlgendusi võiks olla, et lapse kasvukeskkonnast lähtunud negatiivsed mõjud on saanud piisavalt kaua idaneda, võrsuda ja viljuda ning väljenduvad probleemses käitumises niihästi praegu kui ka tõenäoliselt tulevikus. Ülikalli inimvara kaotus ja selle raiskamine on hilineanud või vähetõhusa sekkumise hind.“

Lisaks kasvukeskkonnale on oluline kasvatus. Kasvatus on sotsiaalne nähtus, milles täiskasvanu ülesandeks on lapsega usaldusliku suhte loomine ning kasvatusprotsess tähendabki kasvataja ja kasvandiku kasvatussuhet (Kera, 2004, lk 149). Sotsiaalne suhtlemine saab alguse juba varajastest suhetest. Teise inimese mõtete ja tunnete ette kujutamise kaudu toimub suhetes vastastikune mõjutamine. Suhetes on suur roll täiskasvanul, sest suhted on paljuski nende juhtida ning sellel põhinebki kasvatus. (Kera, 2004, lk 88) Kasvatuse teostamiseks ja mõistmiseks on vaja arusaama sellest, kuidas inimene kasvab, areneb ja muutub. Et inimene saaks küpseda, vajab ta kasvatust ja see on olnud aegade algusest üks oluline ülesanne oma järglaste suhtes. (Kera, 2004, lk 10)

Eriti oluline lapse kasvatuses on varajane lapseiga. Kasvatamine mõjutab lapse tulevikku rohkem kui rikkus, haridus või muu tuntud sotsiaalne faktor. Imikueas on imik äärmiselt vastuvõtlik ja tema aju areneb kiiresti ning see annab hea arenguvõimaluse ja haavatavuse. Lapse ja tema peamise hooldaja vaheline suhe mõjutab ka lapse järgnevaid suhteid. Vanema soojus, hoolitsus ja järjepidevus tekitavad lapses heaolu, usaldust ja empaatiat. Kui vanem on aga karm, hoolimatu, ükskõikne ja paarissuhtes on konfliktid ja suhete purunemine, siis suureneb märgatavalt emotsionaalsete ja käitumuslike probleemide risk. (Laste ja perede..., 2011, lk 22)

Kasvamine ja arenemine on võimalik vaid keskkonnalt saadava materiaalse ja mittemateriaalse toega. Et kasvada iseseisvaks, on lapsepõlves oluline täiskasvanu hoolitsus. (Kera, 2004, lk 16) Lapsel on mitmeid emotsionaalseid vajadusi, mida eirates tekivad lapsel pinged ja emotsionaalne areng on häiritud. Kasvatamisel peaks täiskasvanu arvestama järgnevate lapse emotsionaalsete vajadustega (Kera, 2004, lk 108-109):

- armastusevajadus, mis on väljendatav füüsilise kontakti (näiteks kallistamine,

paitamine, sülle võtmine), aga ka huvi kaudu (näiteks kuidas lapsel läheb, kuidas ta end tunneb);

- vajadus tunda end tahetuna (see annab kindlustunde);
- vajadus saada positiivseid elukogemusi tema usaldamise kaudu (iseseisev toimetulek, teenindades jõukohaselt ennast või teisi);
- vajadus tunda end kaitstult (laps tahab tunda, et saab kellegi poole oma muredega alati pöörduda);
- eneseteostusvajadus, et avastada oma huve ja annet ning seejuures saada toetust ja tagasisidet nende elluviimisel;
- vajadus lahendada ka raskemaid ülesandeid, et kogeda, kuidas ise hakkama saada;
- vabaduse vajadus, et olla ise vastutav;
- vajadus lugupidava kohtlemise järele, eeldades, et laps käitub lugupidavalt ka teise suhtes;
- vajadus seotuse järele, et täiskasvanult õppida ja kogeda sallivust teiste suhtes;
- huumori ja positiivse ellusuhtumise vajadus.

Lapse kasvatamine sisaldab endas paljusid teisigi aspekte, olulisel kohal on vanema suhtumine oma lapsedesse ja oma kohustustesse vanemaks olemisel, lapse õiguste ja huvide kaitsmine, vanemate tervislik seisund jpm (Tamm, 2006, lk 38). Kasvatamisprotsess on oluline, kuna lapsed, kes kasvavad üles nõ raskes peres, moodustavad suurema tõenäosusega ka ise selliseid perekondi (Laste ja perede..., 2011, lk 23).

Tundlik hool ja turvaline keskkond soodustavad aju arengut, vastupidine keskkond aga mõjub aju arengule pärssivalt (Disney, 2013). Lastel, kelle vanemad ei kasvata neid sooja suhtumise, stabiilsuse ja rahulikkusega, on suurem tõenäosus kalduda omaduste poole nagu ärrituv, vastuhakkav, hüperaktiivne ja agressiivne (Ambert, 1984, lk 9).

Inimtegevuse tähtsaks eelduseks on keskkond, eesmärgid ja ka tulemus. Vooglaid (1999, lk 103) on rõhutanud, et keskkonnas toimuvad muutused ja seetõttu on kasvatajal oluline keskkonna probleemidesse hoolikalt suhtuda ja mõelda, kuidas kujundada ja hoida keskkonda, mis mõjuks lapse arengule soodustavalt. Samuti tuleks märgata aspekte, mis võiks arengukeskkonda kahjustada.

1.6. Asenduskodu kasvukeskkonnana ja kasvataja roll

Kahjuks on paljude laste kasvukeskkonnaks asenduskodu. Lisaks paljude laste kasvukeskkonnana on asenduskodu ka paljude täiskasvanute elu-, töö- ja kasvukeskkond. Kasvukeskkonnast sõltub, millised on võimalused, vajadused ning kuidas on võimalik mõelda ja suhelda. Keskkonnas elavad ja töötavad inimesed korrastavad, muudavad ja täiustavad seda. (Vooglaid, 1999, lk 103)

Maailmas on loomulik, et ühes peres peab olema nii ema kui isa, laps või lapsed ning kel pole pere, igatsevad selle järele. Kui mõned lastekodu lapsed ütlevad trotslikult, et neile polegi mingit pere vaja ja neile meeldibki lastekodus, siis tegelikult olenemata öeldust, soovivad nad kõik endale peret. Mõned neist teavad, et suuri lapsi ei taheta peredesse võtta ja seetõttu peidavad nad enda emotsioone ja teevad näo, et neid see „pervärk“ ei huvitagi, sisimas on kõik aga teisiti ja ollakse kurb. (Ojala, 2004, lk 7)

Aja jooksul võib asenduskodus elades, esialgu võõraste keskel, koguneda lapse hinge palju kibedust ja sellega toimetulekuks võib lapse sisse kuhjuda jonni, hoolimatust ja ükskõiksust, mis valatakse teiste kasvandike ja kasvatajate peale välja. Asenduskodus pole kellelgi lihtne. (Vooglaid, 1999, lk 51)

Igas asenduskodus kujuneb välja oma rutiin, on oma kodukord, kombes ja tavad ehk kirjutatud ja kirjutamata reeglistik. Asenduskodu kasvandikud ja seal töötavad inimesed moodustavad ühtse grupi. Grupi tähtsaimad on lapsed, aga ka täiskasvanud, kes laste kasvatamist otseselt ja kaudselt suunavad ja kaitsevad: juhtkond, pedagoogid ja ka teenindav personal. (Vooglaid, 1999, lk 54, 62)

Et laste kasvukeskkonnaks ei saaks asenduskodu, siis tuleks riski sattunud peresid võimalikult kiiresti aidata, see on laste heaoluks ülimalt tähtis. Lapse jaoks on oluline tundlik ja hooliv vanem, kelle suhtes areneb lapsel turvaline kiindumustunne. Asutuses kasvanud lastel esinevateks negatiivseteks mõjudeks on kiindumushäire ja hiljem käitumises esinev antisotsiaalsus, seetõttu peaks lapse asutusse paigutamine olema viimane meede, mida rakendada. (Laste ja perede..., 2011, lk 46)

Juba aastakümnete jooksul on tuvastatud, et institutsionaalne hooldus mõjub lapse arengule kahjustavalt ning üha enam tõendeid on selle kohta, et negatiivset mõju lapse tervisele ja arengule osutab see, kui väikelaps viibib asutuses hooldamisel kauem kui

kolm kuud. Sellele viitavad ka tänapäevased uurimused ja eriti haavatavad asutuses hooldamise mõjude suhtes on alla 3-aastased lapsed. Uuringute kohaselt kannatavad pikaajalise arengulise mahajäämuse all beebid, kes paigutatakse institutsionaalsele hooldusele enne 6-kuuseks saamist. (Vanemliku hoolitsuseta..., 2014, lk 5)

Samas need, kes on pandud hoolivasse perekonda enne kuuendat elukuud võivad sellest ilmselt üle saada ja jõuda nii füüsilises kui tunnetuslikus arengus järgi. Siiski võivad sotsiaalses käitumises raskused püsima jääda, viies antisotsialiseerumise ja vaimse tervise probleemideni. (Browne, Hamilton-Giachritsis, Johnson & Ostergren, 2006)

Tihti arvatakse, et asutuses hooldamise kahjulikud mõjud on seotud suuresti asutuse füüsilise keskkonna ja materiaalsete tingimustega, kuid suuremat rolli omavad nendes olevad suhted ja asutuse töö toimine. Kuna kasvatajad töötavad vahetustega ja nende arv pole arvestades laste arvu piisav, siis ei saa lapsed vajalikul määral kasvatajate individuaalset tähelepanu. Ka on probleemiks see, et asutuses töötavad kasvatajad arvavad, et nende rolliks on pakkuda pigem füüsilist, mitte emotsionaalset hoolt. (Vanemliku hoolitsuseta..., 2014, lk 34)

On uuritud hoolekandeesutuste seost tänavalastega ja selgus, et seos on olemas. Nimelt on paljud tänavalapsed viibinud hoolekandeesutuses ja suur hulk tänavalapsi on põgenenud just hoolekandeesutusest, kuna pole oma eluga hoolekandeesutuses rahul. Rahulolu aitaks suurendada kasvatusmetoodika, personali suhtumise, õhkkonna muutmine ja kujundamine lähtudes lapse vajadustest. (Korp, Enn, Leppiman, 1999, lk 13)

Ka kriminoloogia on leidnud seoseid lapse kasvukeskkonna ja käitumise vahel. Uurides on kindlaks tehtud, et sellised tegurid, nagu vähene hool ja tähelepanu lapsepõlves, vanematest eraldamine ning pere lagunemine, soodustab lapse kriminaalset käitumist. Lastel, kes on eraldatud oma bioloogilistest vanematest, esineb suurema tõenäosusega tervise- ja/või käitumisprobleeme (Siplane, 2006, lk 13, 21).

Samas arvavad Mikkonen, Posti & Vuorinen (1995, lk 62), et hoolimata sellest, et inimesel on olnud raske lapsepõlv, võib ta sobivates tingimustes varajase lapseea negatiivsetest mõjudest vabaneda, kuid psühholoogid on märkinud, et see pole lihtne. Et vaimselt kasvada ja leida enda terviklikku „mina“, tuleks end teadlikult arendada, lahata oma kriisid läbi ja ehk minna ka teraapiasse.

Asenduskodus on kõige olulisem roll kasvatajatel. Kasvataja tähendab paljut, asenduskodus on ta elukeskkonna kujundaja, isik, kel lasub nii juriidiline kui moraalne vastutus kõige eest, millest sõltub tema hoole all olevate kasvandike heaolu ja arenemine. Asenduskodus kui kasvukeskkonnas pole olulised mitte ainult paar kasvatajat, vaid kogu personali ühte koostöö. On tähtis, kuidas kasvataja käitub, sest kasvataja tujud kanduvad üle ka teistele kasvatajatele ja lastele, seega on oluline, kas kasvataja on elurõõmus või negatiivne. (Vooglaid, 1999, lk 72- 73) Lastel, kes kasvavad asutuses, on harva võimalus kujundada kiindumus kasvatajasse, sest võrreldes perekonnas kasvamisega, veedavad laps ja kasvataja mängides ja suheldes oluliselt vähem aega koos. (Browne, Hamilton-Giachritsis, Johnson & Ostergren, 2006)

Last tuleks kohelda kui võrdväärset inimest ja selleks tuleb kompetentselt tegutseda, tunda hästi lapse olukorda ja lähtuda lapse vajadustest. See on oluline, sest kui asendushooldusel olev laps saab hakkama iseenda ja ümbritsevate suhetega lapsepõlves, areneb välja tema isiksus ja potentsiaal, tuleb laps toime ka täiskasvanuna. (Sindi, 2013, lk 57)

Kasvataja rolliks kasvandikega suheldes on motiveerida kasvandikku tema tegevustes ja käitumises ning olla ideede ja mõtete vahendaja. Kasvatajal peaks olema eesmärgid, mille poole ta püüdleb ja nende poole püüdlemisel tuleb arvestada lapsega, tema kasvamise ja arenguga. (Kera, 2004, lk 26-27) Kasvataja roll on olla märkaja nii enda kui kasvandike suhtes. Tuleb osata märgata laste rõõme ja muresid, kordaminekuid ja põrumisi, sõprust ja konflikte ning seda, kuidas need aspektid lapsi mõjutavad. Mitte märkamise sisendab lastele hoolimatust ja ükskõiksust. (Vooglaid, 1999, lk 77)

See, kui edukaks kasvataja osutub, sõltub sellest, kas kasvataja oskab olla järjekindel ja julge, arvestades seejuures sellega, mida kasvandik arenguks vajab ehk kasvatajal tuleks märgata lapse arengut ja luua sellest ettekujutus. (Kera, 2004, lk 138) Lapse heaolust lähtuv on see, kui lastega töötavad isikud on teadlikud tingimuste tagamisest lapse kasvamiseks ja arenemiseks. Siinjuures on abiks lapse heaolu kontseptsioon, mis hõlmab inimese arengu füüsilist, kognitiivset, sotsiaalset ja emotsionaalset taset. (Ratnik & Pajo, 2012, lk 29) Siiski ei suuda kasvatajad asendada ema, kellesse saab vaieldamatult kiinduda, toetuda ja kes annaks maailmale tähenduse (Wolff, 1989, lk 62).

Laps tunnetab hästi, kas kasvataja on temaga siiras, tahab temaga tegeleda ja näha tema edasiminekut. Oluline on kasvataja eeskuju, kuid sellest veelgi olulisem kasvataja usk ja usaldus kasvandikku. Kasvatajatöös on oluline kasvataja isiksus (käitumisviis, enese väljendusviis ja suhtumine), sest läbi selle võimenduvad kasvatusoskused. Kui kasvataja tugevdab kasvatusmõju läbi oma isiku, arvestades ka kasvatusmäärkmeid, siis on sel kasvatusle positiivne mõju. Eesmärgid, mille kasvataja kasvatusle seab, täidavad tema teadmisi kasvatuses, mis on saadud teoorias valmis kujul, kuid kasvatusprotsessis, mis teostub kasvandiku suhtes, on kasvatamise viis mõjutatud kasvataja isiksusest. (Kera, 2004, lk 142- 145)

Iga inimene on ainulaadne, kuid samas on inimestel ka palju sarnaseid jooni. Lapse sünnipäraseid eeldused võivad kujuneda kas võimeteks või hoopis känguda. Lapse kujunemisel mängivad rolli kool, kodu ja ka asenduskodu. Oluline on säilitada lapse eripära, kuid samas on oluline ka teistega sarnanemine, et asenduskodu elu korraldada. Kasvataval peaks olema olema visioon sellest, mida erinevas vanuses poisid ja tüdrukud peaksid teadma ja oskama, kuidas peaksid käituma, orienteeruma, kuidas kasutama tööriistu jne. Nende aspektide abil saab hinnata arengutaset, saab avastada arengu ennakut ja peetust ning ennustada ette probleeme iseenda kui ka teistega suhtlemisel. (Vooglaid, 1999, lk 7)

Kasvatava ja kasvandiku vahelised suhted mõjutavad kasvatusmõju. Kasvatusmõju on kindlasti suurem siis, kui kasvandik on suhtlemisele avatud ja valmis koostööks. Kasvandik suhtub kasvatusse rahulikult, kui suhted kasvatavaga on head ja tasakaalukad, halvad suhted aga muudavad kasvandiku käitumise väljakutsuvaks ja suhtumise kasvatajasse tõrjuvaks. (Kera, 2004, lk 150)

Kasvatustegevuses kujuneb kasvataja ja kasvandiku omavaheline koostöö. Kasvatustegevuses on mitmeid tähtsaid komponente (Kera, 2004, lk 161-162):

- **innustamine:** kasvandikul tekib tahe tegeleda enesearendamisega, kui ta tunnetab, et kasvataja on koostöös optimistlik ja aktiivne;
- **vabadus:** oluline on teha kokkuleppeid kasvandikuga, et tema enesearendamises kehtiks eeskuju ja keelu arvestamine ning kasvandik tahaks selles vabatahtlikult kokku leppida;

- **kasvandiku iseseisvus ja tahe avastada ning õppida uusi asju**, et vältida teadmatust ja oskamatus;
- **kokkuleppeline nõudlikkus ja kontroll**, mida teostavad kasvandik ja kasvataja enese areendusprotsessis iseenda üle.

Tasub märkimist, et asenduskodu kui kasvukeskkond ja sealsed kasvatajad ei ole lapsele olulised ainult seal elamise ajal, vaid ka asutusest lahkudes. Asenduskodu jääb lapsele alati koduks, ka siis kui kasvandik sealt lahkub. Kasvatajad säilitavad kasvandikega kontakti ja pakuvad igati tuge ning huvituvad ka nende edasisest käekäigust. (Vooglaid, 1999, lk 53) Kasvandiku jaoks on oluline tunda ja teada, et pärast asenduskodust lahkumist ei jää ta maailma täiesti üksi.

2. UURIMUS SA ELVA PEREKODU KASVANDIKE OOTUSTEST KASVATAJATELE

2.1. SA Elva Perekodu ajalugu ja lühitutvustus

1908. aastal ehitas Verevi järve äärde endale suvila Tartu Ülikooli patoloogilise anatoomia professor Vjatšeslav Afanasjev, kuid sõja ajal lahkus ta Venemaale. Seejärel kasutati maja aastatel 1940-1941 staabina. Aastal 1947 avati seal aga Tartu Lastesõimede Suvekodu, kuhu suvekuudeks suunati kuni kolmeaastased Tartu lastesõimedes käivad väikelapsed. Aastal 1949 asutati suvilasse Elva väikelastekodu, kuhu plaaniti paigutada 60 last, kuid kuna ruumide suurus ei vastanud nõuetele, muudeti see ENSV (Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik) Tervishoiu nõudmisel 45-kohaliseks. Asutuses olid lapsed vanuses 0-3 a, lapse 3 aasta vanuseks saades viidi ta edasi järgmisse hoolekandenasutusse. Algselt olid teenusel vaid terved lapsed, kuid ajapikku lisandus ka neuroloogilise kahjustuse ja arenguhäiretega lapsi, kes said asutuses ravimeid, massaaži, ravivõimlemist, logopeedilist, muusikalist ja pedagoogilist õpet. 2012. aastal koliti sisse Sotsiaalministeeriumi tellimusel ehitatud uutesse peremajadesse. (Ajalugu, 2015)

Piret Lang on oma 1984. aastal koostatud kodu-uurimuslikus töös kirjutanud järgmist (Ajalugu, 2015):

Elva Väikelastekodule on eraldatud aastaseks majandusrahaks 6000 rubla, millest 2000 kulub pehmeinventari ostuks: igale lapsele on ette nähtud 2 kleiti, pidžaama, kombinesoonid, 2 pluusi, 2 paari pükse, peoriided, talvemantel, jope, botikud, vildid, saapad ja sussid. 2000 rubla kulutatakse kõrvalinventariks – ostetakse uusi voodeid, mööblit, vaipu, et püüda luua võimalikult hubane ja kodune keskkond. Ülejäänud raha kulub valdavalt briketile ja küttepuidule. Lastekodus on 20 ahju, mida kütavad kaks kütjat. Aastane kulu on 200 ruutmeetrit puid ja 45 tonni briketti. Pesu pestakse haigla juures asuvas pesuköögis. Pesu viiakse sinna

rolleriga. Toiduained ostetakse Tarbijate Kooperatiivi kaudu. Sügisel varutakse keldrisse 3 tonni kartuleid ja 300 kg porgandeid, peete ja kaalikaid. 1984. aastal on koostatud 50 000 rubla suuruse eelarve kahe maja kapitaalremondiks. Täielikult uuendatakse katused, krohvitakse välisfassaadid, verandade katused kaetakse tsinkplekiga ja uuendatakse aknaraame. Ette on nähtud uue lastekodu ehitamine, kuid lõplikku ehituskohta pole veel selgunud. Lastekodu rahvas ootab pikisilmi uute majade valmimist.

SA Elva Perekodu kohta saab vajalikku informatsiooni SA Elva Perekodu arengukavast, mis on koostatud aastateks 2012-2017, see kirjeldab asutuse hetkeolukorda ja eesmärgi tulevikuks. Arengukavas on välja toodud tegevusplaan, prioriteedid ja eesmärgid koos nende elluviimisplaaniga, arvestades ressursse ja võimalusi. Arengukavas seisab, et SA Elva Perekodu eesmärgiks on osutada ja arendada sotsiaaltoetuste teenuseid Elvas. Samuti on eesmärgiks osutada orvuks ja vanemliku hooleta jäänud lastele asenduskoduteenust, võimaldades seejuures võimalikult peresarnast mudelit ja arengut soodustavat kasvukeskkonda. Perekodud asuvad kahel erineval aadressil: Järve 1 ja Kase 27. Sihtasutuses töötab hetkel 25 töötajat: 19 kasvatajat, sotsiaaltöötajat, raamatupidajat, kokk, tehnik-autojuht, juhataja. Töötajad on suuremas osas kvalifitseeritud ning osad on koolituse järjekorras. Valdavalt on enamik lapsi pärit Tartumaalt ja nende eestkostjateks on kohalikud omavalitsused. Hetkel osutatakse teenust 35le lapsele ja noorele. (SA Elva..., 2013, lk 2-4)

Sihtasutuse põhiväärtusteks on kliendikesksus (toetada maksimaalselt tema arengut ja toimetulekut), usaldusvärsus (tagada laste heaolu), eesmärgistatus (sihikindel ja teadlik tegutsemine), kootöövalmidus (paindlikkus, loovus ja lahendustele orienteeritus) (SA Elva..., 2013, lk 6). Arengukavas on välja toodud autori arvates järgmisi olulisi aspekte (SA Elva..., 2013, lk 15): laste kaasamine vastavalt nende eale ja arengutasemele; kasvatamisel rõhutatakse tulevikku vaatamist; lapsed osalevad igapäeva toimingutes; väärtusi ja norme õpetatakse läbi täiskasvanu eeskuju; tehakse koostööd kohalike omavalitsustega, et tagada maksimaalne lapse heaolu ja areng; iseseisvaks eluks

ettevalmistamine; teenuselt lahkunud lapsel on olemas oskused ja toimiv side kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajaga, et vajaduse tekkimisel hiljem tuge ja nõustamist saada.

2.2. Uurimismetoodika, uurimuse läbiviimine ja valim

Antud töö eesmärgiks on välja selgitada, millised ootused on asenduskodu kasvandikel oma kasvatajatele suhetes, et kasvatajatele tagasiside andmise kaudu pareneksid kasvandike ja kasvatajate omavahelised suhted ja seeläbi kasvandike heaolu.

Käesoleva uurimuse läbiviimiseks kasutati kvalitatiivset meetodit. Kvalitatiivne uurimisviis on mõeldud info saamiseks, et mõista paremini inimsüsteeme. Üheks kvalitatiivseks uurimismeetodiks on intervjuud ja need viiakse tavaliselt läbi uuritavate tavapärasel loomulikus keskkonnas. Kvalitatiivne lähenemine annab võimaluse saada detailseid kirjeldusi inimeste arvamustest ja käitumisest. Uuritakse inimese kogemusi ja seda, mida need kogemused nende jaoks tähendavad. (Õunapuu, 2014, lk 52-53)

Valimi moodustavad SA Elva Perekodu kasvandikud, vanuses 9-18 aastat. Kasutati sihipärast valimit, mis moodustati kasvandike endi ja kasvatajate abiga. Sihipärasel valimis osalesid kasvandikud, kes olid nõus koostööd tegema, seejuures arvestati kasvandike vaimse tervisega. Samuti arvestati sellega, et valimis oleks tasakaal naissoost ja meessoost vastajate seas, ning et esindatud oleks erinevas vanuses noored ja lapsed. Kokku intervjueriti 13 kasvandikku, kellest 6 (46%) olid naissoost ja 7 (54%) meessoost. Noorim vastaja oli 9-aastane ja kõige vanem 18-aastane. Lisaks viidi läbi 4 ekspertintervjuud (üks juhatajaga ja kolm kasvatajatega), ekspertintervjuud viidi vastajate soovil kirjalikult läbi.

Uurimisandmete kogumiseks kasutati poolstruktureeritud intervjuud ja ekspertintervjuud. Intervjuude eeliseks on paindlikkus, mis annab võimaluse vajadusel esitada lisaküsimusi hetkedel, mil intervjuueritav takerdub või kaldub teemast kõrvale ning lisaks saab intervjuueritav intervjuusse tuua talle olulisi aspekte. Koostati kolm erinevat intervjuuküsimustikku: üks kasvandikele (Lisa 1), teine juhatajale (Lisa 2) ja kolmas kasvatajatele (Lisa 3). Koostati põhiküsimused, kuid intervjuu käigus küsiti vajadusel

täpsustavaid küsimusi. Küsimused olid kõikidele kasvandikele ühesugused ja vastata võis oma sõnadega.

Respondente informeeriti enne intervjuu algust töö eesmärkidest ning andmete kogumise põhjusest. Samuti lubati tagada respondentide anonüümsus ning isikute mitte seostamine andmetega. Intervjuu algas küsimustega, mis puudutasid respondendi üldandmeid, nagu vastaja vanus ja sugu, ekspertintervjuude puhul vanus, sugu, haridus, tööstaaž, ametinimetus. Intervjuu ülejäänud küsimused kasvandikele olid jaotatud teemade järgi blokkidesse. Esimene puudutas kasvandike üldist rahulolu elukorraldusega, teine kasvandike ootusi kasvataja käitumisele ja isikuomadustele, kolmas kasvatajatega läbisaamist ja usaldamise olulisust, neljas suhtlemist lihtsustavaid ja raskendavaid asjaolusid ning konfliktolukordi ning viimane blokk suhete olulisust kasvandikele ja nende suhteid oma päritoluperega. Intervjuud viidi läbi kasvandike loomulikus keskkonnas ehk SA Elva Perekodu kohapeal, ajavahemikul 20.02.2016-16.03.2016.

Intervjuud kasvandikega salvestati diktofoniga nende nõusolekul ning ekspertintervjuud viidi läbi e-maili teel. Pärast intervjuu läbiviimist ja märkmete tegemist transkribeeriti intervjuu läbiviimisega samal päeval kõik andmed tekstitöötlusprogrammi Microsoft Wordi. Saadud andmetega tegeldi samal päeval, et säilitada vastaja emotsioonid. Transkribeeritud andmed kategoriseeriti ja analüüsiti teemade kaupa. Et leida seoseid, sarnasusi ja erinevusi, võrreldi intervjuudest saadud andmeid omavahel. Andmete analüüsimiseks kasutati temaatilist analüüsi, kus andmete analüüs algas kodeerimisega. Andmed jaotati kategooriatesse ja seejärel koondati teemadeks.

Respondentide tsitaadid esitatakse muutmata kujul kursiivkirjas (*Italic*), mille järel on esitatud kasvandiku sugu (tüdruk, poiss) ja vanus (näiteks T10, P16). Kasvatajad on tähistatud vastavalt kas K1, K2 või K3. SA Elva Perekodu juhataja vastused pole tähistatud, need esitatakse enne kasvatajate arvamust. Autoripoolsed lisaküsimused on esitatud vastuste vahel töö tavakirjas (Times New Roman), vastaja emotsioonid ja autoripoolsed kommentaarid sulgudes. Respondentide pikemad mõttepausid on

tähistatud kolme punktiga (...). Järgnevas peatükis esitatakse autori poolt kogutud kvalitatiivsed uurimistulemused.

2.3. Ülevaade uurimistulemustest

2.3.1. Kasvandike üldine rahulolu elukorraldusega ning nende ootused kasvataja käitumisele ja isikuomadustele

Külastades SA Elva Perekodu kahte erinevat perekodu jäi elamistingimustest autorile positiivne mulje. Elamistingimused on väga head ja elamine kodune ning hubane. Kasvandikel on oma toad ning kõik vajalik on olemas. Lisaks on perekodus lemmikloom, kass. Autori arvates mõjub lemmikloomapidamine lapsele hästi, kuna laps õpib kellegi eest hoolitsema, vastutama ja kellegagi arvestama.

Kasvandikud elavad vanuse järgi perekodudes, on eraldi noortemaja ja vanuselt nooremate laste maja. On positiivne, et kasvandikel on võimalus kaasa lüüa igapäevastes toimingutes. See on oluline, et tekiks tööharjumus ja hiljem saadaks iseseisvas elus hakkama. Noored saavad ise süüa teha, lapsed abistavad söögitegemisel kasvatajaid. Samuti toimib koristusgraafikute süsteem, kus igal kasvandikul on oma ülesanded. Ka majandamisoskust harjutatakse. Nimelt saavad piisavalt vanad (noortemajas elavad) kasvandikud igakuiselt taskuraha, poisid 45 ja tüdrukud 50 eurot. Kui kasvandikud oma koristusgraafiku ülesandeid ei täida, siis saadakse miinus ja hiljem võetakse teatud summa taskurahast maha. Miinuse saab heastada, kui koristada kasvataja eest. Kasvandike sõnul taskuraha kasutust ei kontrollita ja kui raisatakse kogu raha kiiresti korraga ära, siis tuleb järgmise kuuni ilma rahata olla. Küsimuse peale, et kas taskuraha on piisavalt, vastas üks kasvandik järgmist.

Ei, tegelt ei ole (naerab)... söögist jääb puudu tegelikult. Rohkem siukesed kohupiimad ja. Siin nädalavahetusel antakse 22 eurot, et saaks nädalavahetuse toidu. Tavaliselt me teeme suurema koguse, et nagu kõik saaks. See söök tuleb siit. (P16)

Vastustest selgus, et kasvandikud on elamistingimustega väga rahul. Nad peavad perekodu ilusaks ning hindavad oma toa olemasolu, samuti ka arvuti ja teleri olemasolu. Rahul ollakse ka sellega, et teiste kasvandikega on suhted head ning on tore koos toimetada ja õppida. Samas peetakse teatud reegleid liiga karmiks, kasvandikud ootavad

kasvatajatelt vahel paindlikkust. Näiteks võiksid kasvandike arvates sõbrad olla külas kauem aega ning telekavaatamise aegasid paremini organiseerida. Samuti vahetuvad igapäevaselt kasvatajad liiga tihti, pidevate vahetuste asemel soovitakse näha rohkem kindlaid isikuid. Küsimusele, mis elukorralduses eriti meeldib ja milliseid töid igapäevaselt teha saab vastati järgnevalt.

Sõbrad, kasvatajad... ja siis ma ei tea. Koguaeg saab, koristada ja süüa teha. Nõudepesumasin on ka, see peseb. (T16)

Et me peame ise hakkama saama. Meil on see noortemaja värk mingi, et me saame raha, me peame ise nagu toimetama... juuksurid, kinod ja siis söögi ja hügieenitarbed peame ise ostma, et nagu see on päris hea! (P16)

Süüa meeldib mulle teha. Ükspäev ma sain ise makarone teha ja hakkliha. Lubavad aidata kõik. Aind vahepeal üks ei luba. Ta on siuke karm, no siis kui midagi on, näiteks kui ära ei ole õpitud, siis süüa ei saa ja siis magama ei lähe ennem. (P11)

Võib öelda, et elukorraldusega on kasvandikud väga rahul. Noortele meeldib, et saab ise majandada ja toimetada, hoolimata sellest, et vahel tuleb koristamisega probleeme ette. Samuti meeldib kasvandikele kasvatajatele abiks olla. Paraku ei pruugi head tingimused alati tekitada õiget kodutunnet. Osade vastanute seas tuli ilmsiks, et ei tunta kindlust, mida üks kodu aga olema peaks. Seega tuleb tõdeda, et hoolimata headest tingimustest tunnevad osad kasvandikud tunnet, et miski oleks nagu puudu.

Jaa, tegelt tahaks olla päris kodus... oleks kindlam ja turvaline, siis ma tean, et ma olen õiges kohas. (P16)

Lapsed on erinevad, nagu ka kasvatajad ja neil kõigil on oma ootused ja soovid, kuid siiski on inimsuhetes kindlad teatud asjad, mida üksteiselt oodatakse. Nendeks võivad olla näiteks hoolimine, usaldus, märkamine jms. Kasvandike arvates võiks ühel heal kasvatajal olla mitmeid omadusi, mis teevad kasvataja meeldivaks ja suhtlemise kasvatajaga nende jaoks lihtsaks. Enamjaolt selgus kasvandike vastustest, et oodatakse sõbralikkust, lahkust, viisakust, soovidega arvestamist, rõõmsat tuju, heatahtlikkust, mõistvust. Peaaegu kõigi vastustes sisaldus aga abivalmidus ehk kasvandikud ootavad ja soovivad kasvatajate tuge ja abi, see on nende jaoks oluline. Samuti ootavad kasvandikud paindlikkust reeglites, samas on nad nõus, et mingid reeglid ja piirid peavad olema.

Järgnevalt toob autor välja mõned kasvandike ootused kasvatajate omadustele ja käitumisele.

Vahepeal võib kuri olla, aga mitte koguaeg, siis kui inimesed teevad nagu midagi sellist. Viisakas, korralik, abivalmis. Aitab. (T16)

Et ta läheks meiega igale poole. Lahke! Hea iseloom, et ei hakka karjuma iga asja peale. (T9)

Ta teeb hästi head süüa, aitab koristada ja aitab mul koolitööd teha. Osadel ei ole üldse aega, no nendel on teistega ka vaja õppida. (P11)

Kui kasvandikelt uuriti, et mida kasvataja võiks teisiti teha, siis peamiselt sooviti rohkem tähelepanu ja usaldust. Lisaks oli üks veidi üllatav vastus, nimelt selgus, et kasvataja võiks ka ise vahel oma tegemistest märku anda, sest kasvandikke huvitab see ja nad võivad isegi muretseda kasvataja pärast. Samuti ootavad kasvandikud, et kasvatajad suudaksid ka probleemolukordades jääda rahulikuks. Karjumine ja mitteselgitamine tekitavad kasvandikes segaseid tundeid ja negatiivseid emotsioone. Oodatakse, et kasvatajad näitaksid välja hoolivust ja mõistmist.

Nad võiksid rahulikult olla... või nagu rääkida rahulikult, et mitte nagu kuri olla. Ta peaks nagu rohkem kuulama. Sest ta läheb iga asja peale põhimõtteliselt närvi. (P14)

Nad võiksid nagu rohkem tegeleda lastega ja nad võiksid meie vastu nagu head olla... heatujulised... no siis lapsed tahavad nagu rohkem rääkida. (P14)

Et nad hooliksid must rohkem (emotsionaalselt, pöörab pilgu maha). (T18)

Intervjuudest selgus, et kasvandikud ootavad kasvatajatelt rohkem märkamist ja tunnustamist positiivsete saavutuste eest. Nad soovivad, et ei märgataks ainult siis, kui midagi läheb valesti, vaid ka siis, kui tehakse midagi hästi. Tunnustamise vajadus on oluline, et saada oma tegevuse kohta kinnitust ning et tundmused ja emotsioonid ei känguks.

Kooliga seoses, et nagu ma pingutan, aga siis ei tule see kasvataja soovitud tulemus... pahandavad. Et nagu meil on siin praegu niimoodi, et ma näiteks saan kahe, siis nemad märkavad seda, aga kui ma saan nelja, siis nad ei märka. (P16)

Positiivne on see, et kasvandikud hindavad kasvatajatega koos veedetud aega ja soovivad, et seda oleks veelgi rohkem, samas tõdevad, et asju saab koos teha piisavalt. Hoolimata sellest, et koostegevust on piisavalt, ütlevad nad teisalt, et tahaksid siiski veel rohkem seda aega. Kui jutt läks kasvatajate ja kasvandike ühistegevuste peale, läksid lapsed ja noored elevile, nende silmad läksid särama ja näole tuli märkamatu naeratus.

No kui nad lubavad asju teha. No et teevad meiega midagi, lõbustavad meid. (P11)

Hästi on see, et käime temaga väljas, siis käime poes temaga ja siis kui on vaja süüa teha, siis kasvataja aitab. (P16)

No osade tädidega saab ikka päris palju nalja, nad räägivad anekdoote ja siis vahepeal mängivad meiega. (P11)

Nendest vastustest ja kasvandike emotsioonidest saab järeldada, kui oluline on see, et kasvatajad tegelevad nendega ja tahavad ühiselt asju teha.

2.3.2. Kasvatajatega läbisaamine ja usaldamise olulisus

Lapse jaoks on inimsuhted äärmiselt olulised, need mõjutavad lapse arengut, minapildi kujunemist, enesetunnet ja sotsiaalsust. Kui tavapäraselt saavad lapsed, vähemasti peaks saama, kodus oma vanematelt tähelepanu ja armastust, siis asenduskodu laste puhul on teisiti. Asenduskodus on palju lapsi ja vähe kasvatajaid ning seega ei saa lapsed nii palju tähelepanu ja hoolt, kui nad vajaksid. Just seetõttu ongi äärmiselt oluline, milline on suhte laad kasvataja ja kasvandiku vahel. Intervjuudest selgus, et üldine läbisaamine on keskpärane, vahel on hästi, aga siiski esineb probleeme ja vajakajäämisi. Suurimaks probleemiks on usaldamatus ja see, et kasvandikud tunnevad, et neid ei mõisteta.

Ma suht ei usalda üldse neid. No selle pärast, et nagu kui järgmine kasvataja tuleb tööle, siis nad räägivad edasi, läheb see jutt edasi. (T16)

Osadega ei saa väga hästi, sest üks kasvataja on minu jaoks väga karm. Ta on siuke, et ta nagu peab hästi karmilt nendest reeglitest kinni. Ja kui me ei ole tülis, siis meil on parem. (T9)

Kuna me alles kolisime siia, siis on uued kasvatajad ja nagu me väga ei mõista üksteist. See, et nad ei mõista nagu, teeb raskemaks selle asja. (P16)

Usaldus suhetes on üks olulisemaid komponente, ilma selleta on suhtlus häiritud või üldse puudulik. Seetõttu on ka igal asendushooldusel viibival lapsel kindel usalduskasvataja, kellele rääkida oma rõõmudest, muredest, unistustest ja saladustest. Oma emotsioonide jagamine on arengus oluline aspekt. Tegelikult võiks laps saada usaldada ka teisi kasvatajaid, et ei peaks oma emotsioone ja juhtumisi endas hoidma seni, kuni kohtub oma usalduskasvatajaga. Emotsioonide ja tunnete allasurumine mõjub lapse arengule ning minapildi kujunemisele kahjustavalt.

Kasvandikelt uuriti, kas nad usaldavad kasvatajaid ja julgevad neile rääkida oma muredest, rõõmudest, unistustest ja soovidest. Vastustest kerkis paraku esile usaldamatuse küsimus. Mitmetest vastustest selgus, et kasvandikud, eriti vanemas vanuses, ei usalda kasvatajaid. Usaldamatust on põhjustanud see, et kasvandike poolt räägitu ei ole jäänud ainult kasvandiku ja kasvataja vahele, vaid jutt on edasi kandunud. Mitmetest vastustest selgus, et isegi kui kasvataja pole usaldamatuseks põhjust andnud, siis ei julgeta ikkagi rääkida, sest kardetakse, et see võib juhtuda. Positiivse asjaoluna võib välja tuua, et usalduskasvatajat usaldatakse, aga kasvandikud tõdesid nukralt, et usalduskasvatajat ei nähta igapäevaselt. Rääkides usalduskasvatajatest õhkus kasvandike vastustest positiivsust ja usalduskasvataja olemasolu vajalikkust. Seetõttu on oluline, et kasvandikud siiski saaksid usaldada ja usaldaksidki kõiki kasvatajaid, sest oma emotsioonide ja tegemiste jagamine on loomulikud vajadused ja nende rahuldamata jätmisel võivad esineda negatiivsed mõjud nii käitumises kui tundmustes.

Vastustest selgus, et tegelikkuses kasvandikud tahaksid kasvatajaid rohkem usaldada, nende jaoks on oluline jagada oma rõõme ja muresid. Kui nad ei saa kasvatajaid usaldada ja kogevad, et kasvataja ei hoia nende usaldust, siis tekitab see neile hingeliselt valu ja alandab enesetunnet. Küsimusele, kas kasvandikud saavad kasvatajaid usaldada ja

julgevad rääkida neile oma unistustest, rõõmudest, muredest, soovidest, vastati järgnevalt.

Unistustest küll mitte, aga probleemidest küll. (T16)

Ei julge, et nad... no oleneb kasvatajast, et kui nagu saaksime paremini läbi ja tunneksime üksteist paremini, siis kindlasti, aga praegu veel mitte... et ta ei ole nagu väga lähedane, kellele võiksin rääkida. (P16)

Nüüd tuli uus (usalduskasvataja) mul, aga muidu eelmine oli nagu... eelmisega saime väga hästi läbi. Ta on uus ja ta võtab seda tööd praegu väga tõsiselt, ta ei mõista irooniat... ei mõista nalja. Näiteks teeme mingit nalja ja siis ta nagu kuidagi ütleb kurjalt, et kas see pidi nali olema. (P16)

Selgus, et osade kasvatajatega suheldes hoitakse teatavat kaugust ja seega on usaldussuhte loomine keeruline.

2.3.3. Asjaolud, mis lihtsustavad ja raskendavad suhtlemist ning tekkivad konfliktolukorrad

Omavahelisi suhteid mõjutavad mitmed asjaolud: kasvataja isiksus, kasvandike endi iseloom, koolis hakkamasaamine, reeglid jpm. Osade vastajate jaoks on kasvatajatega lihtne suhelda, kuid osadel tekib aegajalt probleeme. Kasvandike vastustest selgus, et lihtne on suhelda kasvatajaga, kes jääb ka probleemolukordades rahulikuks ja kes on heas tujus. Raske on suhelda aga kasvatajaga, kes on tusane, karjub probleemolukordades ja kes annab kasvandikele signaali, et tal pole nende jaoks hetkel aega. Küsimusele, mis teeb kasvatajatega suhtlemise lihtsaks, mis raskeks, vastati järgmiselt.

Ma ei oskagi öelda... kool teeb raskeks, hinnete pärast. Lihtsaks teeb kasvataja rõõm, sõbralikkus, tahe suhelda. (P16)

Suhelda on kerge! (P9)

Raskendab, kui kasvataja on ise ka vahepeal vihane olnud, siis ma ei saa temaga rääkida. Kuidas saad aru, et kasvataja on vihane? Siis kui ta on ignoreeriv, ütleb igale asjale ei, et ma tahan rahulikult olla, siis ma saan aru. (P16)

Siis kui kasvatajal on paha tuju, siis kui ta vihaseks saab. Ütleb, et noh... siis ta hakkab minuga rääkima ja siis kui ma ei räägi temaga, siis ta paneb mu nurka. (T10)

Suhtluses ettetulevad konfliktid on normaalne nähtus, aga äärmiselt oluline on konfliktid lahendada ja neile tähelepanu pöörata. Kasvandike jaoks põhjustavad konflikte erinevad olukorrad. Autor toob välja veel mõned probleemsed olukorrad, mis võivad kasvandike ja kasvatajate vahel konflikte põhjustada. Tuleb nentida, et noorematel vastajatel polnud peaaegu üldse konflikte, see-eest vanemad vastajaid tõid välja mitmeid erinevaid olukordi.

Et näiteks ütlen, et mingi hea film käib ja vaatan selle lõpuni ja siis ta tuleb ütlema, et ta ei taha, et ta nagu ei luba vaadata. Jah, et nagu meil tehti niimoodi, et kui film hakkab pool kümme, siis võib selle lõpuni vaadata, kui see kestab üheteistkümnene või poolekaheteistkümnene, aga kasvataja nagu ei luba vaadata, kuigi nagu see on lubatud. Jah, siis ta ütles, et ei ole, et kas võtan nagu mingid paberid lahti või midagi. (P16)

Siis kui nad hakkavad karjuma või midagi siukest... kui ma ei saa juttu lõpuni rääkida. Kuidas sa tunned end siis, kui sa selgitada ei saa? No niimoodi, et mitte keegi ei kuula mind. (P11)

Siis, kui me lähme näiteks kasvatajatega tülli. Siis, kui vihale ajatakse. Siis, kui ütleb näiteks, et õue, siis ma ütlen, et ma ei viitsi minna, siis ta ütleb, et marss õue! (T10)

Kui keegi mind kiusab või niimoodi. No kui neil on tegemist, siis väga ei tee midagi. Siis nad nagu ei viitsi meiega tegeleda, nad peavad arvutis tööd tegema. Ütlevad niimoodi, et ärge praegu mind segage, pärast räägime või midagi. (P14)

Vastustest selgus, et probleemide korral oodatakse kasvatajatelt põhjalikumat selgitamist, mitte ainult pahandamist. Osad kasvandikud ei ootagi tülide puhul enam lepitust ja lahendust, vaid konflikt jääbki õhku, kuni see unustatakse. Selliselt toimimine on aga vale, kasvataja peaks siiski üritama rohkem selgitada ja jõudma lepituseni, kuna konflikti allasurumine kahjustab kasvandiku mina pilti ja enesetunnet. Samas saavad kasvandikud hästi aru sellest, miks kasvatajad pahandavad põhjusega.

Kui ma näiteks midagi teen hästi valesti, siis nad hakkavad pahandama. Miks on oluline selgitada? Siis ma saan aru sellest olukorrast, muidu ei saa aru väga. (T9)

Vahepeal on tülid, aga noh need on väikesed. Siis kui ma lollusi teen (muigab). Suitsu pärast, ööseks jäämised. Mis kasvatajad siis teevad? Räägivad minuga, siis küsivad küsimusi, et kus ma jäin ja nii edasi. (T16)

Nad tunnistasid, et kasvataja peabki kuri olema, kui laps käitub halvasti, aga seejuures ootavadki nad selgitusi, mis oli valesti. Samuti mõistavad kasvandikud reeglite vajalikkust, kuid samas soovivad nad vahel, et nendes ollakse paindlikumad.

2.3.4. Suhete olulisus kasvandikele ja nende suhted oma päritoluperega

Hoolimata sellest, et elatakse asenduskodus, on kasvandikele kontakt oma päritoluperega vajalik ja oluline. Rääkides perekonnast muutuvad kasvandikud emotsionaalseteks, tuntakse igatsust ja öeldakse, et pere on kallid. Nad ootavad alati hetke, kuna perekond saab neid vaatama tulla, või siis nemad perele külla sõita. Kasvandikud tunnevad vanemate lähedusest ja tähelepanust puudust. Selgus, et pikk ooteaeg perega kohtuda tekitab kurvastust ja halba tuju. Hoolimata vanemate probleemsest taustast on kasvandike jaoks nende vanemad üliolulised ja tuntakse sidet. Samas teadvustavad nad enesele, et pere ei leia nende jaoks piisavalt aega ja vanematel on erinevad probleemid. Järgnevalt on välja toodud mõned kasvandike vastused perega suhtlemisest.

Jaa, suhtlen... emaga, isaga, vendadega, õdedega. Ema ja isa elavad lahus. Kuidas tunned end, kui Sa ei saa pikalt nendega suhelda? Kurb, sest ma ei tea, mis neist saanud on. Isal on kopsudega mingi probleem ja siis ema joob palju ja. (P16)

Jaa, emaga ja oma väikeste õdedega ja varsti ma saan veel omale õe või venna, veel ei ole teada kumma. Nad elavad ema juures. Ma küsisin lastekaitsetöötajate käest ja nad ütlesid, et kui see laps on sündinud, et siis nad vaatavad, kas ma saan tihedamini seal käia, sest emal on väga väike ruum. (T9)

Emal ei ole minu jaoks aega. See on negatiivne tunne. (P16)

Jaa, emaga, vanaemaga, väikse õega, isa... mul on kaks isa, ühte isa pole nähagi olnud, teine isa on mul vanglas. Siis kui neil aega on ja nad tulevad siia, harva tulevad siia. Mul vahet pole, sest ega nad on käinud päris palju külas, et kõik asjad olen kätte saanud. Ei igatse ka... lihtsalt mul ei ole vaja igatseda. (P11)

Kas kasvatajaga saab nii lähedane olla?

Ei saa, sest nad pole mu perest pärit! (P14)

Ei, sest ei tea iial, milline kasvataja võib olla. (P11)

Kuna lapsed ja noored ei saa igapäevaselt on päris perekonnaga suhelda, siis on suhted asenduskodus olulise tähtsusega. Perekodu ongi nende vanemliku hoolitsuseta laste ja noorte jaoks kodu ja see kodu peab olema turvaline ja kindel paik, koos toimivate positiivsete suhetega. Intervjuudest selgus, et kasvandike jaoks on kasvatajatega hästi läbi saada oluline ja see avaldab neile mõju. Head suhted tekitavad neis hea enesetunde, selle abil saavad nad oma käitumisele ja tegevusele kinnitust ning kindlustunnet. Enamik vastanutest peab häid suhteid oluliseks. Kasvatajatega halb läbisaamine ja konfliktid tekitavad kasvandikes kurbust ja endasse tõmbumist. Osade, nooremate vastajate arvates saab ka kasvatajaga lähedust tunda, kuid vanemad vastajad leidsid, et see pole võimalik. Järgnevalt tuuakse välja kasvandike vastuseid sellest, kui oluliseks nad peavad kasvatajatega läbisaamist.

Siis mul on parem tuju ja teistel on ka. Väga oluline, sest siis ma saan kõikide teistega ka natukene paremini läbi. (T9)

Polegi väga oluline! Kui me halvasti saame läbi, siis me lõpus lihtsalt lepime ära. (P11)

Kasvatajate tuju, suhtumine ja suhtlemisviis on olulise tähtsusega, sest need mõjutavad last, tema tuju, käitumist, arengut.

Kui saame hästi läbi, siis hästi, kui halvasti siis mõjutab halvasti, siis tunnen, end pahasti. Siis ma ei ole mitte väga heas tujus või niimoodi, olen siis rohkem endassetõmbunud. (T16)

Kui hästi saan läbi, siis ma käitun ka hästi, kui halvasti, siis lähen oma tuppa tavaliselt, hakkan joonistama ja värvima (rahustab, vahepeal nutab, sest siis on kergem). (T9)

Kui kasvataja mulle tähelepanu ei pööra, siis ma tunnen ennast kehvasti, kurvana. Suhteid saame parandada üksteisega ja neid hästi korraldada. Kui halvasti saan läbi, siis tekitab minus viha ja raevu. Siis ma ei taha kasvatajaga üldse suhelda ega rääkida. (P16)

Vastustest selgus, et kasvatajate tuju kandub kasvandikele üle. Osad tõdesid, et kui kasvataja on rõõmus ja heas tujus, siis on kohe ka kõigil kasvandikel hea tuju ja tahetakse rohkem suhelda omavahel.

2.3.5. Ekspertarvamus kasvandike ja kasvatajate vahelistest suhetest

Et tuua välja ekspertide arvamusi, siis viidi intervjuud läbi e-maili teel nelja eksperdiga: SA Elva Perekodu juhataja ja kolme kasvatajaga (märgitud tähisega K1, K2, K3). Et anda parem ülevaade, siis esitatakse esialgu asutuse juhi nägemus ja järgnevalt kasvatajate nägemus. Asutuse juhi ja kasvatajate intervjuu küsimustikud erinesid teatud teemadel. Küsimused erinesid teatud osades seetõttu, kasvatajad on igapäevaselt lastega koos ja see annab võimaluse detailsemalt küsida. Asutuse juhi käest saadakse arvamus üleüldisest olukorrast, eesmärkidest ja visioonidest. Samuti annab teatud analüüsimine võimaluse võrrelda asutuse juhi ja kasvatajate nägemust.

Juhataja (29a, sotsiaaltöö magister) alustas oma ametis 2013. aastal ja varasemalt on kogemus asenduskodu sotsiaaltöötajana aastatel 2010-2012. Selle ameti valis sihtasutuse juht seetõttu, et see annab talle võimaluse töötada õpitud erialal ning, et aidata kaasa laste hoolekande teenuse arendamisele.

SA Elva Perekodu juhataja arvates on kasvatajatöö põhieesmärgiks luua võimalikult peresarnane mudel, mis toetaks võimalikult palju nende arengut ja kasvamist. Juhataja arvates peaks üks hea kasvataja olema aus, julge, motiveeritud ning ta peaks olema lugupidav nii enda kui ka teiste suhtes. Samuti märkis ta ülioluliseks kasvataja oskust märgata ka silmale nähtamatut. Ka juhataja arvates on kasvatuses suhted olulise tähtsusega ning nendele tuleks kasvatajatel ka rõhku panna. Juhataja arvamus kasvatajatöö eesmärgist esitatakse järgnevalt.

Lastele peresarnase kasvukeskkonna loomine, kus lapsi kasvatatakse nende eale, vajadustele, tervislikule seisundile ja arengule vastavalt, valmistades neid ette iseseisvaks eluks võimaldades neile maksimaalse võimetekohase hariduse.

Asendushooldusel on kasvatajate ja kasvandike suhted reguleeritud ametijuhendis, kus on kirjeldatud kasvataja töö põhiaspektid. Samuti on kirjeldatud eraldi usalduskasvataja tööd, mis juhataja sõnul on väga oluline, sest usalduskasvatajal peaks vanemliku

hoolitsuseta lapse elus olema suur roll. On positiivne, et kasvatajad on saanud ja saavad ka edaspidi erinevaid suhtlemisalaseid koolitusi. Koolitusi on vaja, et kasvatajad saaks vajalikke teadmisi, et siis neid hiljem ka rakendada. Samuti on tagatud supervisioon, mis on antud töö puhul tähtis, et mitte läbi põleda.

Peaaegu kogu personal on läbinud Gordoni koolituse, lisaks erinevaid erivajadustega laste, teismee väljakutsete ning seksuaalsusega seotud koolitusi.

Sa Elva Perekodu juhataja arvates on raske määratleda seda, kuidas lapsed kasvatajatega suhtlemist tajuvad, sest nii kasvandikud kui ka kasvatajad on erinevad. Ta tunnistab, et on positiivseid ja ka negatiivseid suhteid. Samuti on ta nõus, et konfliktidele peaks alati lahenduse leidma.

Lapsed ja töötajad on kokku saanud mitte sellepärast, et nad tahaksid, vaid nii on määratud. On väga positiivseid näiteid ning ka vastupidi.

Intervjuudest selgus, et kasvandike arvates vahetuvad erinevad kasvatajad liiga kiiresti ja sellega on nõus ka juhataja. Juhataja sõnul ongi hetkel kavas asja muuta ja leida parem süsteem, mis rahuldaks laste vajadusi rohkem. Samuti tunnistab ta, et lapsed ei saa piisavalt individuaalset tähelepanu. Juhataja arvates panevad kasvatajad igapäevaselt rohkem rõhku igapäevaelu- ja olmeprobleemidele, kuid tema arvates võiks kasvatajate poolt olla rohkem ka tulevikku suunatust.

Olles tööl peremajas, kus on 8 last, ei jätku kõigile lastele individuaalset aega. Seetõttu on igal kasvatajal kohustus käia iga kuu majast väljas oma lapsega, et luua lähedussuhet ning võimaldada individuaalset tähelepanu.

Kasvandike ja kasvatajate suhtlemisprobleemidega tegeleb tavaliselt üksuse juht ja vajadusel sekkub ka sotsiaaltöötaja. Juhataja sõnul on kasvandikel erinevaid probleeme ja suurim neist ongi just kiindumussuhte häire, kiindumus on lapse arengu jaoks olulise tähtsusega. Seetõttu peab ta lähedussuhet kasvataja ja kasvandiku vahel äärmiselt tähtsaks ning seetõttu rakendatakse usalduskasvataja süsteemi.

Lapsed on erinevad, kuid väga palju esineb kiindumussuhte häiret, mis mõjutab kõiki nende eluvaldkondi ja elukvaliteeti olulisel määral.

Järgnevalt on välja toodud kolme SA Elva Perekodu kasvataja nägemus suhetest kasvandike ja kasvatajate vahel. Anonüümsuse tagamiseks ei ole ekspertide vastused esitatud järjekorras. Ekspertideks on:

- nooremkasvataja (42a, kesk-eriharidus), kes on töötanud SA Elva Perekodus 5 aastat ning läbinud mitmeid erialaseid koolitusi, eelnevalt on töökogemus lasteaias;
- nooremkasvataja (26a, noorsootööalane haridus), kes on töötanud SA Elva Perekodus 3 aastat;
- nooremkasvataja (48a, kõrgharidus omandamisel), kes on töötanud SA Elva Perekodus 13 aastat.

Kasvatajad peavad enda töö põhiliseks eesmärgiks vastutamist laste eest tööl oleku ajal, kuid on positiivne, et see pole ainus eesmärk. Lisaks töökohustusest tulenevast vastutusest soovitakse olla ka kui hooliva inimesena kasvandike jaoks olemas. Lisaks soovitakse last eluks ette valmistada, et ta tuleks iseseisvalt toime. Vastustest selgus, et olulisteks omadusteks kasvataja puhul on: empaatilisus, järjekindlus, kannatlikus, hea huumorimeel, loovus, kiire kohanemisvõime, kohusetundlikkus, ausus, kõrge pingetaluvus, heasüdamlikkus, aktiivsus, koostöövalmidus.

Minu, kui kasvataja põhieesmärgiks on olla selle 24h jooksul vastutav kõigi sündmuste eest, mis toimuvad sellel päeval meie peremajas... üldisemalt on minu eesmärk olla olemas ja aidata meie lastel saada vastutustundlikuks ja toimetulevaks nooreks edaspidises elus. (K1)

Asenduskodu kontekstis pean kasvatajatöö põhieesmärgiks tagada laste igapäevaste ja sotsiaalsete oskuste tagamise lastele. (K3)

Selgus, et suhted kasvandikega on erinevad. Osade lastega on sidet luua lihtsam ja osadega jällegi raskem, ning tegelikkuses võib see suhe vastavalt asjaoludele aja jooksul muutuda. Oluliste märksõnadena mainiti suhetes: ausust, avatust, väärtuskasvatust, tundeid. Samuti mainiti ära, et kasvataja peaks suutma laskuda lapse tasandile.

Kui on vaja olla nõudlik, siis olen, samas kui on müramise aeg, võin lastega koos põrandal ka möllata. Head suhted on usalduse aluseks, pean neid väga oluliseks. (K3)

Arvan, et nad peavad mind üsna rangeks, kuid tunnetan, et lastel on respekt minu suhtes. (K3)

Probleemiks on see, et lastele ei suudeta osutada nii palju tähelepanu nagu neile vajalik oleks. Selgus, et tihti tegeletakse nendega rohkem, kellega on probleeme, samas teadvustatakse, et seetõttu jääb tähelepanu vähem nendele lastele, kellega on justkui kõik korras. Tunnistati, et individuaalset tähelepanu saab lapsele pöörata rohkem siis, kui suhtlus toimub väljaspool maja, näiteks kui käiakse jalutamas või linnas. Kasvataja arvates on raske tööd teha, kui on korruga liiga palju lapsi, sest kõigi jaoks ei jagu nii palju aega, kui sooviks.

Kindlasti ei jätku igapäevaselt aega suhelda kõigi lastega individuaalselt, tähelepanu saab siiski see laps rohkem, kellel parasjagu on probleem või mure. (K1)

Oleneb päevast, kui on raskem päev, siis iga lapsega süvitsi ei ole aega suhelda. (K2)

Paremini oma tööd teha saaks juhul, kui majas oleks vähem lapsi... nii 5-6 last. Ja iseenda oskusi lastega suheldes ja konfliktide lahendamisel saab alati arendada. (K1)

Aastate jooksul on suhtlemisprobleemide lahendamiseks kujunenud välja oma tehnikad ja nipid, abiks on olnud ka suhtlemisalased koolitused. Intervjuudest selgus, et nii kasvandikud kui kasvatajad peavad huumorit suhtlemisel oluliseks komponendiks.

Arvan, et teavad juba mind, kui tahavad rääkida olen alati olemas ning valmis kuulama. (K2)

Suhtlemisprobleemide lahendamiseks tuleb olla väga loov ja tajuda iga lapse puhul, mida ette võtta, millist nippi kasutada. Huumor päästab ka olukorra tihtipeale. (K1)

Jään rahulikuks, ei reageeri üle ega provotseeri. Enamasti ennetan juba neid probleeme, tean oma lapsi ja mis ning kuidas neid mõjutab ja endast välja võib ajada. (K2)

Olen piisavalt julge tunnistama oma eksimusi, siis vabandan lapse ees ja seda on tulnud ette ka teiste laste juuresolekul. Arvan, et on oluline, kui lapsed näevad, et kasvataja on milleski eksinud ja ta vabandab lapse ees kõigi juuresolekul. (K3)

Kasvataja peab suhtlemisel kasvandikuga heaks tagasisideks kasvandike rõõmu ja ootust, millal kasvataja taas tagasi tööle tuleb. See näitab asjaolu, et kui kasvatajaga on suhted

head, ootab kasvandik seda kasvatajat taas tööle tagasi, sest temaga on hea suhelda ja koos aega veeta.

On hea kuulda, kui lapsed ütlevad, et sinuga oli täna nii lahe, kiidavad toitu, mingit ettevõtmist. (K3)

Oma tööd tahan teha sellepärast, sest tunnen, et mul on nendele lastele midagi õpetada, anda ja mulle väga sobib selline töögraafik, kus vabu päevi nädalas on rohkem kui kaks. (K1)

On positiivne, et kasvataja on valmis ka oma tegevust, soove ja nõudmisi põhjendama, selgus, et kasvataja tunneb vahel ka muret, kas see tegevus põhjustab lapses trotsi ja pingeid. Kasvandike puhul on märgata eitavat ellusuhtumist, mis kasvatajate arvates on muutunud perekodu laste jaoks juba harjumuseks.

Kuigi väliselt tundub, et kõigele vastavad nad esialgu eitavalt... see on justkui harjumus. (K1)

Kasvatajatöös on erinevaid olukordi, nii positiivseid kui negatiivseid. Selgus, et hinnatakse kolleegidega suhtlemist ja head läbisaamist. Samas on ka negatiivset, mis kurvastab. Raske on lastega, kes on agressiivsed ja ohtlikud nii enesele kui teistele.

Olen uhke, kui meie lapsed on millegi vahvaga hakkama saanud kogukonnas. Muret valmistab see, et sa oled panustanud oma töösse 100%, räägid, vestled vägivallast, agressiivsusest, huligaanitsemisest ja laps nõustub, lubab, et väldib selliseid olukordi, kuid läheb ikka ja korraldab midagi negatiivset. (K3)

Rõõmu teeb see, kui lapsed või kolleegid sulle siiralt midagi ilusat ja tunnustavat ütlevad, kallistavad, on tänulikud... kurvaks teeb see kui vaatamata pingutustele tuleb väljastpoolt asutust väga halvustavad ja teadmatusest ebaõiglased kommentaarid meie tehtud töö ja laste aadressil. (K1)

Kasvatajaks võiks jääda majades püsima, et ei oleks kollektiivi muutusi. See väga mõjutab lapsi. Selleks oleks vaja töötajat märgata ja tunnustada. Motiveerida nii sisemiselt kui ka väliselt. (K2)

Kasvatajate sõnul on lastel tihipeale oma tunnetega raske toime tulla. Lapsed on puudulike suhete tõttu arengust maas ning ei oska oma tundeid ja emotsioone eakohaselt

väljendada. Puudulik kiindumussuhe häirib minaprotsesse ja tekitab erinevaid probleeme nii tundmustes kui käitumises.

Kõige raskem on meie lastel toime tulla oma emotsionaalsusega, kuna enamasti ei vasta see nende eale ja on kahjustatud kiindumushäire puudumise tõttu... see tekitab probleeme nii kodus kui koolis, üritustel... kus iganes. (K1)

Agressiivsus üksteise vastu, valetamine ja kaebamine. (K3)

Ollakse nõus, et suhted kasvataja ja kasvandiku vahel on olulised, kuid samas teadvustatakse, et vanemate lähedust ja kiindumust ei saa mitte ükski teine inimene lapsele asendada.

Lähedus kasvataja ja kasvandiku vahel peab olema, see on kõige alus, aga seda hea sõbra tasandil, midagi enam ei ole enda jaoks vaja loota... ma ei asenda kunagi ema ega isa lähedust. (K1)

Kui laps ei usalda sind, siis ei ole ta valmis sinuga koostööd tegema. Lapse austus ja usaldus tuleb täiskasvanul ise oskuslikult välja teenida. (K2)

Intervjuudest selgus, et asendushooldusel elamine mõjutab lapsi erinevalt, kõik oleneb paljuski sellest, millal laps asendushooldusele jõuab ja milline on olnud tema kodune kasvukeskkond ja sealt saadavad kogemused. Kõigest sellest olenevad ka lapse suhtumine, ootused ja lootused.

Igal lapsel on omad põhjused miks ta kodunt ära on võetud ja asenduskodusse toodud, seega mina arvan, et pigem hea lastekodu lapsele, kui halb ja last kahjustav pere/tugipere/kasupere. (K2)

Lastel on paraku väga madal enesehinnang, see on suureks takistuseks normaalse arengu juures. (K3)

Ei saa aidata kedagi, kes seda teha ei lase. (K1)

Järgnevalt tuuakse välja tavapärase perekodu argipäev läbi kahe kasvataja silmade:

Tavaline argipäev algab hommikul 8.00. Lapsed on enamasti kooli saadetud. Kodus on üks õhtuses vahetuses käiv koolipoiss ja haigestunud lapsed vajadusel. Õpime temaga koduseid töid. Koristan põhjalikult graafikus ettenähtud territooriumil majas, teen

lõunasöögi, pesen pesu, korrastan laste riidekappe jpm. Lõunast lapsed hakkavad koolist tulema järjest, kuulan nende päevamuljeid, aitan koolitööde tegemisel. Õhtupoolikul teeme koos õhtusöögi, koristame koos üldruumid (igal lapsel oma kindel ülesanne, mis vahetub kuu tagant), vaatame telekat, mängime, joonistame jne. Kell 21.00 on öörahu... siis kõik pestud, voodis ja unekallistatud. Siis vaatan rahulikult kõik üle, mis päeva jooksul veel ripakile jäänud, täidan e-päevikut (see sisaldab päevasündmusi iga lapse kohta). Peale südaööd heidan puhkama. Äratus kell 6.00. Keedan hommikuputru ja saadan lapsed järkjärgult kooli. Kell 8.00 väike vestlus järgmise päeva kasvatajaga ja sammud kodupoole. (K1)

Laste äratamine, söögi valmistamine, kooli saatmine, lõunasöögi tegemine, meilidele vastamine, e-kooli jälgimine, õpetajatega suhtlemine, lapsed koolist tulevad, siis õppimine, suhtlemine nendega nende päevast, kui aega, siis lastega väljas jalutamine/mängude mängimine, õhtusöögi valmistamine, magama saatmine/unejutu lugemine, maja koristamine. (K2)

Igapäevatoimingutesse kaasatakse ka lapsed, see kui palju ja kui suure tahtega nad kaasa teevad oleneb lapsest.

Oleneb lapsest, kõik kes tahavad saavad alati kaasa lüüa, kasvataja ikka kaasab lapsi, kutsub appi. On lapsi kes aitavad igapäevaselt, eriti väiksemad, aga noorukid ei ole nii hakkajad tihti kui väiksemad. (K2)

Suhtumine oleneb päevast, mõnikord tehakse suure innu ja tahtmisega, teinekord puiklevad vastu. (K3)

Üks kasvataja tõi ametijuhendist välja tema arvates olulisemad tööülesanded, milleks on: tagada sõbralik õhkkond; laste arengu jälgimine ja analüüsimine; õpetamine vastavalt arengutasemele; laste kaasamine neid puudutavates otsustes; lastele nende õiguste ja kohustuste tutvustamine; aktiivne ja toetav koostöö kogu personaliga; õppe- ja kasvatustöö ning vaba aja organiseerimine (sh laste saatmine üritustel); suhtlemine võrgustikuga (kool, lasteaed, huviringid) ja osalemine arenguvestlustel; kooliks ettevalmistamine ja kodutööde juhendamine; käitumisreeglite ja moraalinormide õpetamine, olles ise eeskujuks.

2.3.6. Järeldused ja ettepanekud

Töö eesmärgiks oli välja selgitada, millised ootused on asenduskodu kasvandikel oma kasvatajatele, et kasvatajatele tagasiside andmise kaudu pareneksid kasvandike ja kasvatajate omavahelised suhted ning seeläbi kasvandike heaolu. Kasvatajate ja kasvandike suhteid mõjutavad mitmed asjaolud, nagu näiteks iseloomuomadused, käitumisviisid, olukorrad ja nendele reageerimine jpm. Kuna vanemliku hooleta lastel puudub nende bioloogiliste vanemate tähelepanu ja lähedus, on asenduskodus valitsevad suhted erilise tähendusega. Asenduskodu on kasvandike jaoks nende ainus kodu, mis peab olema rahuldustpakkuv, turvaline ja kindel paik koos toimivate suhetega. Kasvukeskkond on lapse arengule, tundmustele, käitumisele ja minakontseptsiooni kujunemisele põhjapaneva tähtsusega. Oluline on, et asendushooldusel kasvav laps oleks terve, jaatava ellusuhtumisega ning valmis tulevikus iseseisvalt toime tulema.

Igapäevane kasvukeskkond koos seal valitsevate tingimustega on arengu üks oluline komponent. Uurimusest selgus, et SA Elva Perekodu kasvandikud on tiptasemel perekodus elamisega rahul. Kasvandikud hindavad ruumirohkust, oma toa ja vajaliku tehnika olemasolu. Nende jaoks on oluline, et kodu oleks ilus ja seda perekodu nende arvates ka on. Samuti meeldib neile telerivaatamise ja arvutikasutamise võimalus. Võrreldes vana asenduskoduga, on uues perekodus nende jaoks vaiksem ja rahulikum eluolu. On positiivne, et kasvandikel on võimalus ja kohustus kaasa lüüa igapäeva toimingutes, nagu näiteks koristamine ja söögi valmistamine. Autori arvates on koristusgraafiku- ja taskurahasüsteem mõistlik ja vajalik. Tööharjumuse tekkimine ja majandamise õppimine paneb aluse tulevikus iseseisvalt hakkama saamisele. Taskuraha väljateenimine on autori arvates vajalik, sest niisama raha saades ei tajuks kasvandikud selle väärtust. Positiivse tähelepanekuna saab välja tuua ka selle, et perekodus oli lemmikloom lubatud ja tänu sellele saavad kasvandikud õppida kellegi eest hoolitsema ja vastutama. Vastustest selgus, et koristamine valmistab kasvandikele vahel raskusi ehk kasvandikud tunnistasid, et vahel on igapäevatööde tegemine tüütu, aga kohustuse tõttu peavad nad seda siiski tegema. Samas tunnistasid nad, et kui töö tehtud, ei tundunudki see nii raske. See asjaolu näitab, et tegelikkuses on kohustused siiski olulised, sest asenduskodust lahkudes on vaja iseseisvalt hakkama saada ja kogeda, et tuleb ise pingutada. Autori arvates võiks kohustusi isegi rohkem olla. Näiteks nõudepesumasina

asemel võiksid kasvandikud ka ise nõusid pesta, samuti võiks asenduskodus olla peenraid või väike aiamaa, et kasvandikud õpiksid ka väljaspool tube tööd tegema ja näeksid, kuidas ja kust toit lauale tuleb. Hoolimata suurepärase elamistingimustest leidsid mõned kasvandikud, et midagi jääb ikka ja alati puudu, on justkui tunne, et nad pole päris selles õiges kodus.

Peale elamistingimuste on kasvukeskkonnas veelgi olulisema tähtsusega suhted. Uurimusest selgus, et kasvandike omavaheline läbisaamine on hea ja asjade ühiselt tegemine on tore. Veelgi olulisemad kasvandike jaoks on suhted kasvatajatega. Soovitakse kasvatajatega hästi läbi saada ja probleeme vältida. Kasvandikud ootavad kasvatajatelt hoolivust, tähelepanu, mõistmist, usaldusväärsust, aktiivsust, head tuju, paindlikkust, abivalmidust, rahulikkust. Samas ollakse nõus, et kasvataja võib ja peabki vahel kuri ka olema. See asjaolu näitab, et kasvandikud vajavad ka kindlaid piire. Siiski selgus uurimusest, et osad reeglid on kasvandike arvates liiga karmid ja kasvatajad võiksid vahel olla paindlikumad ja anda veidi järgi. Kasvandike arvates on kasvatajad vahel reeglites liiga kinni ja tuletavad tihti meelde, et reeglid on kirjas ja kas on vaja reeglistik uuesti avada. Paindlikkust oodatakse näiteks sõprade külastusaegade suhtes, kasvandike arvates on kaks tundi liiga vähe ja selle ajaga ei jõuta suurt midagi koos ette võtta ning seetõttu jäetakse sõbrad tihtipeale kutsumata. Samuti toodi esile probleem, kus lubatakse filmi vaadata, kuid kui see läheb veidi üle magamamineku aja, siis lõpuni seda vaadata ei saa. Kuna reeglid on elukorralduse juures olulised ja vajalikud, siis ära jätta neid ei saa, kuid lahenduseks võib olla see, et reeglistik vaadatakse koos kasvatajate ja kasvandikega üle ning arutledes jõutakse järeldusteni, selgitusteni ja ehk ka väikeste muudatusteni. Samas toob teoreetiline käsitlus välja asjaolu, et oluline on ka kasvandiku enda soov ja tahe teha kasvatajaga koostööd.

Uurimusest selgus, et lihtne on suhelda kasvatajaga, kes on heatujuline ja rõõmsameelne. Toodi välja, et positiivse suhtumisega kasvatajaga on lihtsam rääkida ja meeldib koos olla. Kui kasvataja on aga pahur ja kuri, siis kontakti pigem välditakse ja seetõttu jäävad ka paljud emotsioonid, mured ja rõõmud rääkimata. Kasvatajate tuju kandub kasvandikele edasi ja seetõttu on äärmiselt oluline, et kasvataja suudaks oma emotsioone kontrollida ja juhtida. Kasvandikud märkisid, et kui kasvatajal on hea tuju, siis on ka kõigil kasvandikel rõõmsam tuju. Kasvataja peaks olema positiivse ellusuhtumisega, sest kasvatajat võetakse kui eeskujut. Uurimusest selgus, et kasvatajatega halb läbisaamine ja

tülid tekitavad kasvandikes halba tunnet ja nad tõmbuvad endasse. Tülid on suhetes normaalne nähtus, kuid nende lahendamata jätmine kahjustab edaspidiseid suhteid ja kasvandike tundmusi. Selgus, et tülisid põhjustavad näiteks koristamine, õppimine, mõistmatus, hoolimatus, usaldamatus, reeglid. Probleeme õppimise osas esines üsna palju. Toodi välja, et õppimine valmistab raskusi ja kasvatajatel on tihti kiire ja kiirustavad õppimist tagant, kuid kasvandikud selgitasid, et nad vajavad õppimisel aega ja kannalikkust. Kuna õppimisega on palju probleeme, võiks siin lahenduseks olla abiõpetaja, kes aitaks õigesti õppida ja õpetaks vajadusel mõne asja üle. Teooria annab kinnitust, et ebapiisav individuaalne tähelepanu tekitabki õppimis- ja keskendumisraskusi. Samuti on teoorias leitud seos, et ema hoole puudumise korral on laste õppimisvõime madalam.

Kasvandikele jääb tunne, et kasvatajad ei mõista neid ja see raskendab suhteid. Samuti soovitakse, et kasvataja näitaks üles rohkem siirast hoolimist. Pinnapealsed suhted ei mõju hästi. Uurimusest selgus, et osad kasvatajad ei pinguta, et jõuda konfliktolukorras lahenduseni. Kasvandike poolt toodi välja, et karjumine ja sundimine probleemolukordades neid ei aita, vaid teeb probleemi hullemaks. Sundimise all toodi välja olukordi, kus kasvataja ütleb näiteks, et kui õpitud pole, siis enne magama ei lähe. Kasvandikud soovivad, et kasvatajad jääksid probleemolukorras rahulikuks ja selgitaksid olukorda ning enda nägemust. Samuti soovivad kasvandikud, et kasvatajad kuulaksid nad ära, mitte ei hakkaks kohe pahandama.

On positiivne, et kasvandike arvates on koostegevust kasvatajatega piisavalt. Samas soovivad nad sellest hoolimata veelgi rohkem kasvatajatega koos aega veeta ja ühiselt midagi teha ning see näitab, et tähelepanu järgi on tugev tung. Selgus, et ühist aega hindavad kasvandikud väga ja nende jaoks on oluline, et kasvatajatega saaks koos midagi teha ja kuskil käia, kasvõi poes. Samas tunnistasid osad kasvandikud, et kasvatajate tähelepanust jääb puudu. Soovitakse, et kasvataja pööraks rohkem individuaalset tähelepanu ja näitaks üles hoolimist ning mõistmist. Samuti ootavad kasvandikud kasvatajatelt ka rohkem tunnustust positiivsete saavutuste eest, et ei märgataks ainult seda, mis läheb kehvasti. Ka teooria annab kinnitust, et ainult esmavajaduste rahuldamisest ei piisa, tuleb rahuldada ka hingelisi vajadusi nagu näiteks tunnustusvajadus, armastusvajadus jt. Lapsed vajavad tunnustust ja pidevat kinnitust, et neist hoolitakse.

Uurimusest selgus, et on olnud juhuseid, kus kasvataja annab kasvandikule signaali, et tal pole aega ja tegeleb kasvandiku poolt esitatud probleemi/küsimusega hiljem, sest peab töötama arvutis või näiteks koristama. Tihtipeale on need kasvatajad hiljem selle olukorra aga unustanud ja see omakorda tekitab kasvandikus halba tunnet ja järgmine kord ei pruugigi ta enam kasvataja poole pöörduda. Uurimusest selgus, et lapsed tunnevad vahel, et neist ei hoolita ja seega võiks kasvatajad rohkem oma hoolivust välja näidata, see annab kasvandikele kinnitust, et nad on olulised ja vähendab ebakindlust.

Kasvandikud sooviksid, et oleks pikemat aega kindlad kasvatajad, mitte palju erinevaid kasvatajaid lühikese aja jooksul. Kasvandike sõnul tunneksid nad end kindlamalt, kui oleks teatud kindlad kasvatajad. Praegu on aga palju kasvatajaid, kes töötavad graafiku alusel.

Toimivates suhetes on väga oluliseks komponendiks usaldus. Uurimusest selgus, et mitmed kasvandikud ei usalda kõiki kasvatajaid. On olnud juhtumeid, kus kasvataja räägib saladuse edasi ja see on tekitanud usaldamatust. Mitmetel juhtudel pole kasvataja poolt edasi rääkimist olnud, kuid kasvandikud tunnevad siiski hirmu ja jätavad pigem rääkimata. Tegelikuses on oluline, et usaldus oleks olemas, sest murede ja emotsioonide endasse kogumine mõjub enesekindlusele kahjustavalt. Samas on positiivne, et usalduskasvataja süsteem töötab. Igal kasvandikul on oma usalduskasvataja ja enamik kasvandikke saavad oma usalduskasvatajaga hästi läbi ja on omavaheline usaldus. Paraku ei nähta usalduskasvatajat igapäevaselt.

Selgus, et kasvandike jaoks on suhted kasvatajatega väga olulise tähtsusega. Hinnatakse väga kasvataja huumorioskust, tähelepanu ja hoolivust. Selliseid kasvatajaid on ja nad on kasvandike lemmikud, neid oodatakse tööle. Hoolimata sellest, et elatakse asenduskodus, suheldakse ka oma bioloogilise perekonnaga. Vastusest selgus, et suhted bioloogilise perega on kasvandike jaoks äärmiselt olulised. Nad ootavad alati oma pereliikmeid külla ja soovivad võimalusel ise neid külastada. Vanemad käivad aga harva ja see kurvastab kasvandikke. Samas teadvustavad nad vanemate probleeme ja ütlevad, et on nende eluviisiga harjunud, kuid sellest hoolimata on nende jaoks nende bioloogiline pere kõige tähtsam. Endi sõnul tunnevad nad oma vanematega sidet hoolimata sellest, et nad on vanemlikust hoolest ja tähelepanust ilma. Ka teooria kinnitab, et hoolimata asenduskodus kasvamisest ja probleemsetest vanematest kardetakse oma vanemaid kaotada ja see

tekitab lastes pingeid, kurbust ja isegi viha. Seda enam on kasvandike jaoks vajalik kasvatajate hoolimine ja tähelepanu. Samas tunnistavad mitmed kasvandikud, et kasvatajaga pole võimalik kunagi nii lähedane olla nagu oma vanematega. Tihti valmistab vanemate külla ootamine ja harv külastus kasvandikes kurvastust. Osad neist sooviksid vanematega seonduvaid emotsioone kasvatajaga jagada. Töö autorit hämmastas asjaolu, et mõned õed-vennad elasid erinevates peremajadest. Kuna kasvandikele on oma perekonnaga suhted niivõrd olulised, siis peaksid ja võiksid õed-vennad siiski autori arvates samas peremajas kasvada.

Intervjueerides eksperte ilmnis asjaolu, et kohati läks nende nägemus kasvandike nägemusest lahku. Siin võib rolli mängida ka asjaolu, et personali arv on suur ja küsimustele vastas vaid neli eksperti. Sellest hoolimata sai siiski infot, mida siduda ja võrrelda. On positiivne, et SA Elva Perekodu juhataja arvates peab põhiroll lastega suhtlemisel olema kasvatajal, kes suures osas saab suhteid juhtida. Juhataja sõnul on usalduskasvataja kohustus võtta teadlikult lapse elus peamine roll. Autori arvates on usalduskasvatamissüsteem vajalik ja oluline, kuid kuna usalduskasvatajat ei näe laps igapäevaselt, siis on oluline, et läbisaamine on ka kõigi teiste kasvatajatega maksimaalselt hea. Selgus, et usalduskasvatajal on kohustus iga kuu käia lapsega perekodust väljas, kuid kui seda juhtub vahel kord kuus, siis seda on autori arvates liiga vähe. Teooria kinnitab, et lapsega on vaja pidevalt lähedaselt suhelda ning kui suhtlus on harv, siis on lapsel raske õppida end väljendama ja oma mõtteid avaldama.

Juhataja sõnul on kasvandike ja kasvatajate vahelises suhtlemises erinevaid probleeme ning probleemolukordades on vaja jõuda lahenduseni. Kui kasvataja ei tule probleemidega toime, sekkub üksuse juht või sotsiaaltöötaja. Tegelikult võiks kasvataja suuta kasvandikuga probleemid omavahel ise lahendada, kolmandate isikute sekkumine võib lapses segadust tekitada. Rääkides probleemidest, siis juhataja peab samuti probleemiks seda, et kasvatajad vahetuvad töögraafiku alusel liiga kiiresti. Lahenduseks oleks siin perevanema süsteemi kasutusele võtmine ja selle suunas sihtasutus ka liigub. Samuti leiavad nii kasvandikud, kasvatajad kui ka juhataja, et kasvatajal on keeruline vajalikul määral lastele individuaalset tähelepanu pöörata, mis on aga lapse kasvamisel ja arenemisel olulise tähtsusega. Ka kiindumussuhte teoorias leiab kinnitust asjaolu, et individuaalne tähelepanu on lapse arengus mõjuv faktor. Siin oleks lahenduseks samuti ilmselt perevanemasüsteem ja elamine väiksemate peredena, kuid

samas ei kinnita ükski teooria, et perevanema ja lapse vahel tekib perevanemasüsteemi rakendades kiindumussuhe.

Samuti selgus, et juhataja ootab kasvatajatelt rohkem tulevikku suunatust, seniselt panevad kasvatajad aga rohkem rõhku igapäevaelu- ja olmeprobleemidele. Igapäevaelu on oluline, kuid laste tulevikuperspektiiv on samuti tähelepanu vajav. Juhataja sõnul on kollektiivi vajalik pidevalt ka koolitada. On positiivne, et läbitakse erinevaid suhtlemisalaseid koolitusi, seksuaalkasvatusega seonduvaid koolitusi ja erivajadustega lastega töötamise koolitusi. Oluline on ka kollektiivi motiveerida ja aidata, et mitte läbi põleda. Töötajatel on supervisiooni võimalus.

Nii juhataja, kui ka kasvatajate arvates on laste suurimaks probleemiks kiindumussuhte häire, mis mõjutab käitumist, tundmusi, suhteid. Seda enam tuleks kaaluda praeguse süsteemi muutmist ja minna üle perevanema süsteemile, lapsed vajavad rohkem tähelepanu ja hoolt. Ka teoreetikud Bolwby ja Vögtotski kinnitavad, et lapse asutuses kasvamine tekitab kiindumushäiret ja hiljem võib see viia antisotsiaalsuseni. Autori arvates aitaks lapsele seda vajalikku hoolt ja lähedust pakkuda kindlasti perekonnas hooldamine, kuid paraku kasvab ikkagi liiga palju lapsi asenduskodus.

Selgus, et kasvatajad tõid esimesena välja tööeesmärgi küsimuse puhul asjaolu, et nad peavad vastutama, et midagi ei juhtuks ja et oleks turvaline. Seejärel toodi välja lastest hoolimine ja nende jaoks kohalolu. Kuna lapsi on palju, siis kasvatajatel on pinge peal, et saada toimetustega hakkama ja samal ajal ka vastutada. Seetõttu jääbki vähem individuaalset aega kasvandikega koos olemiseks. Kasvatajate sõnul kulub peamine tähelepanu just probleemsete lastega tegelemisele ja seetõttu jääb paraku vähem aega lastele, kes on nõ tagasihoidlikumad ja kel pole silmatorkavaid probleeme. Suhteid hindasid kasvatajad kasvandikega erinevateks ja tõdeti, et suhe võib olenevalt asjaoludest aja jooksul muutuda. On positiivne, et kasvatajate arvates on probleemolukordades koolitustel õpitu kasutamine rakendatav. See näitab, kui vajalikud koolitused on. Samuti on kasvatajate arvates tähtis ka meeskonnatöö toimimine ja kolleegide tugi.

Kasvatajate arvates on peale kiindumushäire märgata ka eitavat suhtumist, mis on justkui harjumuseks saanud. On positiivne, et kasvataja oskab seda märgata ja teadvustada ning püüab oma selgitustega kasvandiku lihtsalt öeldud sõna „ei“ ümber muuta. Selline pingutamine on oluline, et eitav ellusuhtumine ei süveneks. Uuringute kohaselt on

hoolimatusel ja lapsepõlve traumadel inimese arengule ja isiksusele jääv mõju ning seetõttu on vaja suhetes äärmiselt palju pingutada. Teooria ütleb, et eitav ellusuhtumine tekib täiskasvanu mittereageerimisel suhtlemisel, sest see tekitab lapses pingeid ja laps muutub kinniseks ning tekib hirm väljendamise ees. Kasvatajad püüavad enda sõnul teha kõik, et kasvandikel oleks hea ja turvaline, ning et suhted oleksid head. Nad soovivad siiralt olemas olla, kuid tunnistavad, et aja puuduse, kohustuste ja kasvandike rohkuse tõttu on see raskendatud. Kasvatajad on nõus, et suhted kasvandikega on nende arengu seisukohalt olulise tähtsusega, kuid samas tunnistasid, et bioloogilisi vanemaid ei saa lastele asendada mitte keegi. Paljuskki sõltub sellest, millisest kodust lapsed on tulnud, millise kogemuse nad on sealt saanud ning kuidas on see muutnud kasvandiku maailmavaadet.

KOKKUVÕTE

Antud töö eesmärk uurida kasvandike ootustest oma kasvatajatele sai täidetud, viies läbi intervjuud nii kasvandike endi kui ka ekspertidega. Uurimuse põhjal selgus, mida kasvandikud suhtes kasvatajaga ootavad, millest jääb puudu, mis võiks olla teisiti ja nende üldine rahulolu asenduskodu elukorraldusega. Autori esitatud uurimisküsimused, mis puudutasid kasvandike rahulolu elukorraldusega, suhtlemist kasvatajatega, kasvandike ootusi kasvatajatele, kasvatajate endi arvamust suhetest kasvandikega ning suhete parandamisvõimalusi, said vastuse.

Selgus, et kasvandikud on heade tingimustega peremajades elamisega väga rahul ning nad hindavad oma toa, arvuti ja teleri olemasolu. Samas selgus, et hoolimata tasemel elamistingimustest tunnevad mitmed kasvandikud siiski, et õigest kodutundest jääb puudu. Autori arvates on positiivne, et kasvandikel on kohustus osaleda koristustöös ja selleks on loodud koristusgraafiku süsteem, kuid samas leiab autor, et kohustusi võiks olla rohkemgi, näiteks aiatööde võimalus. Samuti saab positiivse asjaoluna välja tuua majandamisoskuse õpetamise taskuraha andmise näol. Tööharjumuse tekkimine ja majandamisoskuse õppimine on tulevikus iseseisvaks hakkamasaamiseks olulised oskused. Selgus, et kasvandikele meeldib iseseisvalt toimetada (koristada, süüa teha, majandada taskurahaga), kuid aegajalt tekivad siiski probleemid, näiteks ei viitsita koristada.

Uurimusest selgus, et suhted kasvatajatega on kasvandike jaoks äärmiselt olulise tähtsusega. Oodatakse, et kasvataja oleks usaldusväärne, lahke, abivalmis, rahulik, rõõmsameelne ja hooliv. Kasvandikud nadivad kasvatajatega koosolemist ja ühistegevusi. Samuti tõdesid nad, et kasvataja rõõmus tuju kandub ka neile üle ja on meeldiv, kui kasvatajal on huumorisoon. Kasvandike sõnul sooviksid nad, et kasvatajad näitaksid üles rohkem hoolimist ja mõistmist. Selgus, et esile kerkis usaldamatuse küsimus. Mitmed kasvandikud ei usalda kasvatajaid, sest on olnud juhuseid, kus kasvatajad on andnud usaldamatuseks põhjuse. Osad kasvandikud kinnitasid, et nende

usaldust kasvataja reetnud pole, kuid siiski on nad ebakindlad ja kardavad, et see juhtub ning seetõttu jätavad asjad rääkimata. Seega võiksid kasvatajad rohkem rõhku panna usaldamise saavutamisele.

Uurimusest selgus, et kasvatajad võiksid ka olla veidi paindlikumad. On positiivne, et kasvandikud mõistavad reeglite vajalikkust ja seda, et kasvataja peabki teatud asjade puhul rangem olema, kuid siiski on asju, mis võiks nende arvates teisiti olla. Näiteks soovitakse, et sõbrad võiksid olla kauem, kui kaks tundi külas ja samuti võiks nende arvates magamineku ja teleka vaatamise ajad koos üle arutleda. Konflikte tekitavad igapäevakohustused, õppimine, kasvatajate tähelepanu- ja aja puudus ning reeglid. Kasvandikud ootavad konfliktolukordades kasvatajatelt rahulikuks jäämist ja olukorra selgitamist. Nende sõnul tekitab tüliolukorras kasvataja karjumine segadust ja ei aita olukorrast arusaamisele kaasa.

Selgus, et kasvatajad ise tajuvad suhtlemist teisiti. Nad tunnistasid, et on mitmeid probleeme, kuid nad üritavad endast teha kõik, et suhtlemine oleks hea. Nad tõdesid, et kahjuks ei jagu kõigile piisavalt individuaalselt tähelepanu ja suurem tähelepanu läheb probleemsemate kasvandikega tegelemisele. Probleemiks on ka kasvatajate töö käimine graafiku alusel, mis tähendab, et on palju erinevaid kasvatajaid, kuid kasvandikud avaldasid, et nad sooviks, et oleks kindlad kasvatajad. Juhataja arvates oleks siin lahenduseks perevanema süsteem.

Hoolimata sellest, et tuleb kasvada asenduskodus on vanemad kasvandikele väga tähtsad. Olenemata probleemsetest vanematest on nad kasvandikele kallid ja mitmed kasvandikud ütlesid, et nad tunnevad perega sidet. Pere oodatakse külla, kuid kuna seda juhtub harva, siis tekitab see kasvandikes kurbust ja vahel isegi viha. Seetõttu on vajalik, et kasvatajad oskaksid ka nendest emotsioonidest kasvandikega vestelda.

Teoorias välja toodud väited, et lapsele vähese tähelepanu osutamine ja puudulikud suhted tekitavad kiindumussuhte häiret ja arengulist mahajäävust, leidsid kinnitust. Ekspertide sõnul on paljudel perekodus kasvavatel lastel kiindumussuhte häire, õppimis- ja käitumisprobleemid ning arengust mahajäävus. Kuna suhted on suuresti täiskasvanute juhtida, siis tuleks panna suhetele rohkem rõhku. Tuleks arvestada rohkem kasvandike arvamusega ja võtta nende tagasisidet tõsiselt, pühendada neile rohkem individuaalset aega, siiralt neist hoolida, märgata ja tunnustada.

Antud töö võiks leida kasutust SA Elva Perekodu personali seas, aga ka teiste asenduskodude hulgas, sest see sisaldab olulist ja kasulikku tagasisidet kasvandike poolt. Selle tagasiside põhjal saab personal teha järeldused ja muuta teatud asjaolusid, et suhted kasvatajate ja kasvandike vahel muutuksid positiivsemaks. Tulles rohkem vastu kasvandike vajadustele võib see anda positiivseid tulemusi. Rohkem hoolivust, tähelepanu, aega, usaldust ja märkamist võivad muuta kasvandike tundeid ja käitumist ning see on juba võit. On oluline, et lastest ja noortest kasvaksid terved, jaatava ellusuhtumisega ja iseseisvalt toimetulevad inimesed. Töö edasiarendamise suunaks võiks olla uurida põhjalikumalt kasvatajate nägemust ja arvamust, et saada ka nendepoolseid lahendusi.

VIIDATUD ALLIKAD

- Ajalugu. (2015). Loetud aadressil <http://www.perekodu.elva.ee/index.php/home/ajalugu>
- Almann, S. (2007). *Turvaline kasvukeskkond. Tunded ja lapse turvalisus. Tea ja toimetaja kogumik*. AS Kirjastus Ilo.
- Ambert, A.-M. (1984). *Parents, Children and Adolescents. Interactive Relationships and Development in Context*. New York: The Haworth Press.
- Aru, A., Reinomägi, A., & Pais, M. (2011). Samm-sammult lapsesõbralikuma ühiskonna poole. *Sotsiaaltöö*, 4, 17-19.
- Asendushoolduse standardid Euroopas. (2004). SOS Lasteküla Eesti Ühing. Tallinn: OÜ Erkotrükk.
- Asenduskoduteenuse analüüs. (2013). Tallinn: Lasteombudsman. Õiguskantsleri Kantselei laste õiguste osakond. Loetud aadressil http://lasteombudsman.ee/sites/default/files/asenduskoduteenuse_analuus_0.pdf
- Browne, K., Hamilton-Giachritsis, C., Johnson, R., & Ostergren, M. (2006). Overuse of institutional care for children in Europe. *BMJ*, 332, 485–487. doi: 10.1136/bmj.332.7539.485
- Brummer, M., Enckell, H., & Grano, C. (2007). *Laste ja noorte psühhoteraapia*. Tallinn: OÜ Greif trükikoda.
- Butterworth, G., & Harris, M. (2002). *Arengupsühholoogia alused*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

- Disney, T. (2013). Complex spaces of orphan care – a Russian therapeutic children's community. *Children's Geographies*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1080/14733285.2013.827874>
- E Berens, A., & A Nerlson, C. (2015). The science of early adversity: is there a role for large institutions in the care of vulnerable children? *The Lancet*, 386, 388–398. [http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736\(14\)61131-4](http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736(14)61131-4)
- Hansson, L. (toim). (2006). *Perekond ja uued sotsiaalsed riskid*. Tallinn: TLÜ Kirjastus. TLÜ Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut.
- Haugas, L. (toim). (2008). *Lapsed. Children*. Tallinn: Statistikaamet. Loetud aadressil http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/930/1/ES2008_5.pdf
- Hoffman, E. (2004). *Vanemlik hool*. Ersen.
- Kera, S. (2004). *Üheskoos teel. Lapse arengust ja kasvatuses*. Tallinn: Kirjastus Ilo.
- Kolga, V. (2006). *Lastekaitse võimalikkusest erinevates maailmades*. Lapse heaolu Eestis: riskid ja valikud. Artiklite kogumik. Tallinn: Lastekaitse Liit/Tallinna Ülikool.
- Korp, E., & Rääk, R. (2004). *Lastekaitsetöö kohalikus omavalitsuses. Käsiraamat*. Tallinn: EV Sotsiaalministeerium. Tervise Arengu Instituut. Loetud aadressil http://www.eatl.ee/wp/wp-content/uploads/Lastekaitsetoeetaja_20kasiraamat.pdf
- Korp, E., Enn, Ü., & Leppiman, A. (1999). *Lapsed, kes kõnnivad omapäi. Võimalusi tööks vanemliku hoolitsuseta lastega*. Tallinn.
- Laste ja perede arengukava 2012-2020. Toredad lapsed, targad vanemad, tugev ühiskond*. (2011). Sotsiaalministeerium.
- Lastekaitse kontseptsioon. Eelnõu*. (2014). TÜ Pärnu Kolledž. Sotsiaalministeerium.
- Luik, M. (2011). Varajasest märkamisest ja sekkumisest. *Sotsiaaltöö*, 4, 20-21.
- Mikkonen, V., Posti, P., & Vuorinen, R. (1995). *Psühholoogia*. Tallinn: Koolibri.

- Müürsepp, M. (2006). *Kaitstud ja kaitsmata laps*. Lapse heaolu Eestis: riskid ja valikud. Artiklite kogumik. Tallinn: Lastekaitse Liit/Tallinna Ülikool.
- Ojala, I. (2004). *Kas sa võtad mind oma lapseks?* Pilgrim.
- Parve, V. (2010). Asendushoolduse kvaliteedi mõningaid aspekte. *Sotsiaaltöö*, 1, 37-40.
- Parve, V. (2014). Lapse kasvukeskkonnast lähtuvad riskid. *Sotsiaaltöö*, 3, 50-51.
- Perekonna ja lapsevanema osatähtsus lapse arengus*. (2009). Loetud aadressil <https://jmadisson.wordpress.com/2009/07/09/1-1perekonna-ja-lapsevanema-osatahtsus-lapse-arengus/>
- Poopuu, T. (2014). Uus lastekaitseadus ootab rakendamist. *Sotsiaaltöö*, 6, 14-18.
- Rannala, I.- E. (2006). *Koolikohustuse mittetäitja probleemide taustast*. Lapse heaolu Eestis: riskid ja valikud. Artiklite kogumik. Tallinn: Lastekaitse Liit/Tallinna Ülikool.
- Rass, S., Valvas, T., & Visnapuu-Bernadt, P. (2012). *Vanemlike oskuste diagnostika hindamisvahendite esmane analüüs*. Tallinn. Loetud aadressil http://sm.ee/sites/default/files/contenteditors/Lapsed_ja_pered/vanemlike_oskuste_diagnostika_hindamisvahendite_esmane_analuus.pdf
- Ratnik, M., & Pajo, M. (2012). Lapse heaolust lähtumine lastekaitsetöös. *Sotsiaaltöö*, 3, 29-30.
- Reinomägi, A., & Sinisaar, H. (2014). On aeg vaadata laste heaolu laiemalt. *Sotsiaaltöö*, 3, 42-46.
- Rianne Mahon. (2002). *Gender and Welfare State Restructuring: Through the Lens of Child Care*. Child care policy at the crossroads. Gender and welfare state restructuring. New York: Routledge.
- Riisalo, S., & Nikonov, E. (2013). Lapse parimast huvist lähtumise kohustus uue lastekaitseaduse eelnõus. *Sotsiaaltöö*, 6, 20-22.

- SA Elva Perekodu arengukava 2013-2020. (2013). SA Elva Perekodu. Loetud aadressil http://www.perekodu.elva.ee/files/SA_Elva_Perekodu_arengukava.pdf
- Sears, W., & Sears, M. (2007). *Kuidas luua turvaline kiindumussuhe oma lapsega*. Väike Vanker.
- Sindi, I. (2013). Seminar lapse kaasamisest asenduskodus. *Sotsiaaltöö*, 4, 57-58.
- Siplane, A. (2006). *Kasulaps iseseisvas elus*. Eesti Kasuperede Liit.
- Stafford, M., L. Kuh, D., R. Gale, C., Mishra, G., & Richards, M. (2015). Parent-child relationships and offspring's positive mental wellbeing from adolescence to early older age. *The Journal of Positive Psychology*. <http://dx.doi.org/10.1080/17439760.2015.1081971>
- Tamm, A. (2004). *Lastega perede toimetulek: probleemid ja toetamise võimalused*. Lapse kasvukeskkond ja sotsiaalsed oskused. Teadusartiklite kogumik. Lastekaitse Liit. Tallinna Pedagoogikaülikool. Tallinn: AS Rebellis.
- Tamm, A. (2006). *Kuidas aidata kaasa vastutustundliku lapsevanema kujunemisele. Vanema vastutus versus riigi vastutus (ettekanne riigikogu istungilt 23.04-2006)*. Lapse heaolu Eestis: riskid ja valikud. Artiklite kogumik. Tallinn: Lastekaitse Liit/Tallinna Ülikool.
- Tammpuu, P. (2014). Asendushoolduse kontseptsiooni analüüs. *Sotsiaaltöö*, 2, 37-39.
- Tammpuu, P. (2015). Asendushoolduse roheline raamat annab suunad valdkonna arendamiseks. *Sotsiaaltöö*, 1, 36-39.
- Thomlison, B. (2003). *Characteristics of Evidence- Based Child Maltreatment Interventions*. Child Welfare. Child Welfare League of America. Journal of Policy, Practice and Program.
- Tikerpuu, A., & Tulva, T. (1998). *Eesti lastekaitsetööst sotsiaaltöö kontekstis*. Tallinna Pedagoogikaülikool. Lastekaitse Liit. Tallinn: AS Spin Press.

- Tiko, A. (2004). *Kodu, kool ja õpilaskodu sotsiaalökoloogilises perspektiivis*. Lapse kasvukeskkond ja sotsiaalsed oskused. Teadusartiklite kogumik. Lastekaitse Liit. Tallinna Pedagoogikaülikool. Tallinn: AS Rebellis.
- Tiko, A. (2006). *Lapsepõlvkogemus kui ajaloolis-kultuuriline fenomen ja mina kontseptsiooni nurgakivi*. Lapse heaolu Eestis: riskid ja valikud. Artiklite kogumik. Tallinn: Lastekaitse Liit/Tallinna Ülikool.
- Tulva, T., & Viiralt, I. (2006). *Riskiühiskond ja lapse heaolu*. Lapse heaolu Eestis: riskid ja valikud. Artiklite kogumik. Tallinn: Lastekaitse Liit/Tallinna Ülikool.
- Vanemliku hoolitsuseta laste asendushoolduse poliitika roheline raamat*. (2014). Tallinn: EV Sotsiaalministeerium. Loetud aadressil https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Asendushooldus/ah_rr_dets_2014.pdf
- Wolff, S. (1989). *Childhood & Human Nature. The Development of Personality*. New York: Routledge.
- Vooglaid, Ü. (1999). *Lastekodu kui kasvukeskkond. Harjutusi ja ülesandeid lastekodu kasvatajatele ja juhatajatele*. SOS Lasteküla Eesti Ühing. Tallinn: OÜ Livret.
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool. Loetud aadressil <http://dspace.ut.ee/handle/10062/36419>

LISAD

Lisa 1. Intervjuuküsimustik kasvandikele

1. Millised omadused ühel heal kasvatajal on?
2. Kuidas saad kasvatajatega läbi? Mis on hästi, mis on halvasti?
3. Millest tunned puudust?
4. Mis võiks olla teisiti? Kuidas kasvataja võiks käituda?
5. Kui oluliseks Sa pead kasvatajaga hästi läbisaamist?
6. Kuidas kasvatajatega läbisaamine Sind mõjutab?
7. Mis teeb suhted/suhtlemise kasvatajatega lihtsaks ja mis raskeks?
8. Kas kasvatajad tunnevad Sinu ja Sinu tegemiste vastu huvi? Kuidas see väljendub?
9. Kas saad usaldada oma kasvatajat ja rääkida talle oma muredest, unistustest, soovidest, saladustest?
10. Millised olukorrad tekitavad Sinu jaoks raskusi või probleeme suhtlemisel kasvatajaga?
11. Kuidas suhtled oma lähedastega?
12. Mis Sulle siinse elukorralduse juures meeldib?
 - Lisaks näited igapäeva elust.
 - Vanus, sugu.

Lisa 2. Intervjuuküsimustik juhatajale

1. Mida peate kasvatajatöö põhi eesmärgiks?
 2. Millised omadused heal kasvatajal olema peaksid?
 3. Kuidas näete kasvatajate ja kasvandike omavahelisi suhteid ja kui oluliseks neid peate?
 4. Kuidas on kasvatajate ja kasvandike vahelised suhted kontrollitud/reguleeritud?
 5. Millele kasvatajad rõhku panevad kasvandikega suheldes?
 6. Milliseid suhtlemisalaseid koolitusi on kasvatajad saanud ja kuidas analüüsite kasvatajate tööd?
 7. Kuidas teie arvates lapsed kasvatajatega suhtlemist tajuvad?
 8. Mida saaks veel paremini teha ja kuidas?
 9. Kuidas kasvatajatel jagub energiat ja aega, et iga lapsega suhelda?
 10. Kuidas lahendate kasvandike ja kasvatajate vahelisi suhtlemisprobleeme?
 11. Millist tagasisidet olete saanud suhtlemise osas kasvandikelt?
 12. Miks te tahate töötada sellisel ametikohal?
 13. Millised on kasvandikel kõige sagedamini esinevad probleemid?
 14. Kui oluliseks peate lähedust kasvataja ja kasvandiku vahel?
 15. Kuidas asenduskodus elamine teie arvates lapse arengut mõjutab?
- Vanus
 - Haridus
 - Tööstaaž

Lisa 3. Intervjuuküsimustik kasvatajatele

1. Mida peate kasvatajatöö põhi eesmärgiks?
2. Millised omadused heal kasvatajal olema peaksid?
3. Kuidas näete enda suhteid kasvandikega ja kui oluliseks neid peate?
4. Millele kasvandige suheldes rõhku panete?
5. Kuidas teie arvates kasvandikud teiega suhtlemist tajuvad?
6. Mida saaks veel paremini teha ja kuidas?
7. Kas teil jagub energiat ja aega, et iga lapsega suhelda?
8. Kuidas lahendate suhtlemisprobleeme, mis teie ja kasvandike vahel tekivad?
9. Millist tagasisidet olete saanud suhtlemise osas kasvandikelt?
10. Miks te tahate töötada sellisel ametikohal?
11. Mis on teie töös positiivset ja mis/millised olukorrad valmistavad raskusi?
12. Millised on kasvandikel kõige sagedamini esinevad probleemid?
13. Kui oluliseks peate lähedust kasvataja ja kasvandiku vahel?
14. Kuidas asenduskodus elamine teie arvates lapse arengut mõjutab?
15. Kirjeldage palun üht tavapärast päeva (rutiini) asenduskodus.
16. Kas ja kui palju saavad kasvandikud kaasa lüüa igapäeva toimingutes (söögi valmistamine, koristamine jms) ja kuidas nad sellesse suhtuvad?
 - Vanus
 - Haridus
 - Tööstaaž

SUMMARY

SUBSTITUTE HOME SUBJECTS' EXPECTATIONS FOR CUSTODIANS IN EXAMPLE OF FNDN ELVA PEREKODU

Reilika Hunt

Currently, there are many children in the society who do not have parents or whose parents are not able to raise them. In Estonia the local municipalities are responsible for taking care of the children without parents' care, providing substitute home service. Since substitute home subjects are lacking parental care then the relationships with the custodians are of significant importance, because childhood relations are the basis of development and future relationships. Therefore, the issue is topical and it might interest the society as a whole.

This thesis intends to determine the expectations that subjects have about their custodians, to provide feedback to the custodians in purpose of improving the relationships between custodians and subjects, and as an outcome increase emotional wellbeing of the subjects. The results of conducting this research might help custodians to see relationships through the eyes of a subject. This research will reflect what are the subjects' expectations, emotions, what they are missing in communication, what causes difficulties and what the custodians could do differently.

The research questions that are to be answered in this study are following:

- How the subjects and custodians perceive their relationships and what do the subjects feel is missing?
- What are the recommendations and suggestions of subjects and specialists to improve the subjects and custodians relationships?

The theoretical approach reflects child welfare in Estonia and the influencing factors. It is determined from the basis of research that the relationships and growth environment are of vital importance. The natural growth environment for a child is its family and it is important that there are functioning relationships. When a child is deprived of parental care, familiarity and affection then it will hinder and damage the development of a child. The children raised in facilities are lacking parental care and they do not receive enough individual attention, therefore the relationships with custodians are of particular importance.

For conducting the research, several research questions were raised and the qualitative research method was used. The qualitative research method is versatile and gives the opportunity to get detailed descriptions of peoples' opinion and behaviour. Research was conducted on subjects of FNDN Elva Perekodu. In addition, expert interviews were conducted to compare the experts' views of relationships with the views of the subjects living in temporary homes and then analyse how to improve these relations. A random sample of 13 subjects from age of 9-18 years and 4 experts was formed. The convenience sample was used that was formed with the help of custodians and subjects themselves, those who participated were willing to co-operate. In the assembling of the sample the mental health of subjects was taken into consideration. Semi-structured interview and expert interview were used to gather the research data. The interviews were recorded and all data was transcribed, categorised and analysed by topics.

The results of the research indicate that the subjects are very pleased with living in family houses with good conditions and they value their own room, computer and television set. Despite of good living conditions the subjects still feel that they are lacking the real home feeling. The working habit is developed by a cleaning schedule and economical skills are taught by the pocket money system. It became apparent that subjects enjoy making themselves busy independently (cleaning, cooking, managing pocket money) but occasionally problems still arise, for example subjects are neglecting the duty of cleaning.

It became apparent from the research that the relationships with the custodians are important to the subjects, the custodian would be reliable, kind, helpful, calm, cheerful and caring. Subjects enjoy shared activities and being with the custodians. They also admitted that the custodians' good mood carries over to them and it is pleasant when the

custodian has a sense of humour. The subjects expressed the wish that the custodians would show more caring and understanding. The question of distrust was raised. Because the custodians have betrayed their trust, several subjects do not trust them; some subjects are afraid that it might be happen and leave some things untold. Therefore, the custodians should put more emphasis on gaining trust. The research provided that custodians should be more flexible. Subjects understand the necessity of rules and that the custodian has to be stricter in certain things but there are things that could be different in their opinion. For example, they wish that their friends could visit for more than two hours and they also think that the topics of going to sleep and watching television could be discussed over together. Conflicts have risen from everyday responsibilities, studying, the attention from custodians and lack of time as well as the rules. Subjects are expecting in situation of conflict calm demeanour and the explanation of the situation from the custodians. The subjects are saying that in the situation of conflict the custodians' shouting will only add more confusion and does not help to understand the situation.

It became apparent that the custodians themselves perceive the relationship differently. They admitted that there are several problems but they are trying to give all they can to make communication pleasant. They acknowledged that unfortunately there is not enough attention divided for everyone individually and greater part of the attention is going on dealing with the more problematic subjects. Another part of the problem is that the custodians have to work by a schedule and there are many different custodians. On the managers' opinion the solution for this would be the family head system but it is not certain whether the family head system would help the relationships become closer between the family head and the subject.

Despite the fact that subjects have to grow up in the family home the parents are extremely important to the subjects. Regardless of having problematic parents the subjects feel a close bond with them. The family is expected to visit but since this happens rarely it causes sadness and sometimes even anger in the subjects. Therefore, it is important that the custodians would know how to talk about these emotions with the subjects.

The statements brought up in theory such as giving minimal attention to the child and having inadequate relationships with the child will cause attachment disorders and developmental problems, have been proven right. Experts say that many subjects growing

up in family houses have attachment disorders, problems with behaviour and studying and developmental problems. Subjects' opinions should be taken more into consideration and their feedback should be taken seriously, they should be devoted more time individually, they should be cared upon sincerely, noticed and recognised.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Reilika Hunt

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Asenduskodu kasvandike ootused kasvatajatele SA Elva Perekodu näitel“, mille juhendaja on Kandela Õun.

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, 18.05.2016